

ԱԻԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

հրատարակեալ ազգասէր ստատորոբեամբ

ՊԱՐՈՆ ԵՂՈՒՍՐԴԱՅ ՌԱՓԱՅԵԼԻ ՂԱՐԱՄԵԱՆ

Ա. ՏԱՐԻ. — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, 1855. — ԹԻԻ ԺԲ.

Ի ՓԱՐԻԶ

Ի ԳՐԱԴՆՈՅԻ ՊԱՐՈՆ Ճ. ԱՐԱՄԵԱՆ

Ի Փողոցն Սեն-Միքիլիս, Թ. 38.

Գործակալք

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ԱԻԵՏԻՍ ԱՂԱՅ ՊԵՐՊԵՌԵԱՆ.

ԶՄԻՌՆԻՍ.

ՂՈՒԿԱՍ ԱՂԱՅ ՊԱՂԴԱԶԱՐԵԱՆ.

ԱՂԵՐՍԱՆԴՐՈՒ

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅ ՏԵՐ-ԳՍԱՊԱՐԵԱՆ.

ԵԱՇ ՄՈԼՏԱԻՈՅ

ԲԱՄԲԱՆԻ ՅԱԿՈԲ ԱՂԱՅ ՊԵՏԳԼԵԱՆ

ԱԻԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

Ա. ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՏՆԵԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Կան սակաւարիւ մարդիկ որ բարեբաղդութեան համար ծնած կերելին. կան ուրիշներ ալ որոց ճակատագիրը կարծես քէ գիրենք յախտենական անյաջողութեան եւ ձախորդութեան դատապարտած է : Նախնիք բաղդը կոյր աստուածունիի մը կերպարանքով կրճեւացընէին, որովհետեւ իր պարգեւները առանց ընտրութեան կը բաշխէ. աւելի մօտ ժամանակներս ալ շատերը հաւատացին՝ քէ մարդս որ աստուին տակն որ ծներ է՝ իր բաղդն ալ ընդհանրապէս անոր ազդեցութիւններովը կը կառավարուի : Այս սնապաշտութիւնները որչափ ծաղրելի բաներ ալ են՝ գոնէ այս կըցուցընեն քէ արժանաւորութեան ու յաջողութեան իրարու հետ ունեցած կապակցութիւնը քեպէտ շատ յայտնի չէ, բայց այն կապակցութեան մշտնջենաւոր ըլլալուն տարակոյս չկայ : Աշխարհիս մեջ յաջողութիւն գտնելը ըստ ինքեան

մարդուս արդիւնք ունենալուն ապացոյց մըն է : Իրաւ է որ այս արդիւնքը կրնայ հասարակ բան մը համարուիլ, բայց միշտ օգտակար է : Մենք ալ կրհաստատենք որ մտաց այն յատկութիւնները որ մարդուս յաջողութիւն գտնել կուտան կենացը մեջ՝ ըստ մեծի մասին վնասակար են հանճարի . սակայն ամենամեծ հանճարի տէր մարդկանց բազմաթիւ երեւելի օրինակները կրնանք մեջ բերել որ իրենց աշխարհային իմաստութիւնը ապուշ մարդկանց ունեցած խելքէն բնաւ տարբերութիւն մը չունի : Առաւել հանճարաւոր երեւնալու ցանկացողներն են քան քէ իրօք ունեցողները՝ որ հասարակ մարդկանց վարքը կարգի դնող խոհեմութեան կանոններէն դուրս մնալ կուգեն, կարծելով քէ իրենք գիրենք հանճարի տգեղութիւններովը կրնան ծածկել. չեն մտածեր քէ անոր գեղեցկութիւնները այն կանոններն են :

Քանի մը տեսակ անխոհեմութիւններ կան որ կը կարծենք թէ սաստիկ երեւակայութեան եւ զգայուն բնաւորութեան տէր մարդկանց բնական ժառանգութիւն մը եղած է. այս բանիս համար նոյնքան անիրաւ կըլլար զանոնք խստիւ դատապարտելը՝ որչափ որ անիրաւ պիտի ըլլար երբոր խոհեմութեան այն հանդարտ գաւկըներուն մէկը պարսաւէինք՝ բանաստեղծական կրակէ գուրկ ըլլալուն համար : Սակայն խոհեմութեան դէմ եղած խտորումները մէյմէկ յանցանք են. եւ երբեմն թէ եւ ներուելու ըլլան՝ պէտք չէ որ այն խտորումներուն հետեւինք :

Յաջողութիւն գտնելուն ամենէն հարկաւոր ճամբան խնայութիւնն է. խնայութիւն դրամի եւ խնայութիւն ժամանակի : Խնայութիւն որ կըսենք՝ կարօտութեամբ տալիք ըսել չէ միտքս, այլ միայն անսակ առողջարար ջափաւորութիւն մը որ առանց շահ մը կամ վայելք մը ձեռք բերելու՝ մեր ժամանակը կամ դրամը վատնելէն զմեզ հա կը կեցընէ : Ժամանակը խնայութեամբ գործածելով ատեն կը վատաւորուինք ու գործերնուս մէջ կարգ եւ կանոն կունենանք. կարող կըլլանք մեր գործերը առաջ քշելու՝ առանց մենք անոնցմէ քշուելու : Ժամանակնիս ու եկամուտնիս աղէկ ջնաշուելէն ծագած հետեւանքները մեծապէս աղետալի են. վասն զի զմեզ մշտնջենաւոր տագնապի ու նեղութեան մէջ կը ձգեն : Այսպիսի նեղութեան մէջ՝ ամենէն պայծառ տաղանդներն անգամ հարկաւ անպտուղ կը մնան, եւ հնարագիտութեամբ անցուած կէտնքին վախճանն ալ չքաւորութիւնն է :

Ուրեմն աշխարհի մէջ յաջողութիւն գտնելու համար մեր տալիք նուախան սա է. « Շատ պահե ու քիչ վատնէ : » Ով որ այս խրատին հետեւի՝ հարկաւ յաջողութիւն պիտի գտնէ. իսկ ասոր հակառակն ընողը պիտի գիտնայ որ անշուշտ անկարծելի դիպուածի մը կամ մարդուս նախատեսութեանը անդարմանելի փորձանքի մը պիտի պա-

տահի, զոր օրինակ հիւանդութեան, հրդեհի, կամ նախախնամութեան ուրիշ մէկ այցելութեանը, որով յառաջադիմութիւնը արգիլուած պիտի ըլլայ : Բայց մարդկային իրողութեանց հասարակ ընթացքին մէջ՝ յաջողութիւնը միշտ անբաժանելի պիտի ըլլայ խնայութենէն՝ որ երջանկութիւն ձեռք բերելու միակ պայմանն է :

Այս ալ կայ որ աշխարհային յաջողութիւնը՝ որուն առ հասարակ ամէն մարդ կը տենայ՝ այնչափ մը միայն փափաքելի է՝ որչափ որ մարդուս երջանկութեանը հարկաւոր է. երջանկութիւնն ալ խիստ քիչ հարկաւոր կըլլայ՝ թէ որ ամենայն մարդկանց վրայ սաստիկ բարեսիրութիւն մը չունենանք : Շատ աղէկ կերպով ըսած են թէ « Երջանկութիւնը՝ մեր սիրած եւ մեզ սիրող իրաց քուոյն համեմատութեամբն է : » Այս խրատը մենք սրտի մտօք կընդունինք, եւ կը ցանկանք որ ամենուն սրտին վրայ ալ գրուած ու գրասիրութեան պըտուղները տուած տեսնենք :

Այն մարդն որ ուրիշի բշտառութիւնը տեսած ատեն քեքեւութեամբ կը վարուի, ու սիրելութեան քովիջ կապովը՝ իր նմանեացը հետ կապուած չէ, որչափ ալ անուանի, բաղդաւոր ու խելացի ըլլայ՝ արհամարհութեան արժանի է, եւ անշուշտ ալ պիտի արհամարհուի մարդկային ազգէն : Այնպիսոյն վրայ բաղդին պարգեւներուն ամենն ալ պարապը նետուած են : Իրեն համար երջանկութիւն չկայ. իր կեանքը երազ մը՝ լոկ բմրութիւն մի է, ու մարդկային զգացողութեան մէկ զարնուածքը անգամ չունի սրտին մէջ. եւ պիտի իջնայ գերեզմանը *առանց լացի, առանց պատուոյ*, եւ առանց գովասանքի : Այսպիսի բաղդը ցանկալի բաղդ մը չէ, եւ ով որ յաջողութիւն գտնելու գէ, քող բնաւ մտքէն չհանէ այս բանս որ առանց երջանկութեան յաջողութիւնը ոչինչ է :

Թարգմանեաց յանգրիտականէ

Ն. Մ. ՉՕՐԱՅԵԱՆ :

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ .

Եւրոպացւոց արեւելքին վրայ ունեցած տեղեկութիւնները գրեթէ նոյնչափ անկատար են՝ որչափ արեւելցւոց Եւրոպայի վրայ ունեցածները :

Երկու կողմէն ալ ատեն ատեն խելացի ու զիտող ճանապարհորդներ իրենց տեսած երկիրներուն ու սովորութեանցը վրայ աղեկութիւններ գրելը

են, բայց ոչ երբեք սեպհական հայրենեաց յատկութիւնները եւ իրենց վարժած սովորութիւնները մէկդի դրեր ուսնտարբեր եւ անաչառ մտօք ըրեր են իրենց գննութիւնները : Այսու ամենայնիւ հետաքրքրական բան է անոնց ըրած դիտողութիւնները կարգաւ կամ լսելը, մանաւանդ խիստ երեւելիներունը :

Արեւելք ճամբորդութիւն ընող, եւ ընդհանրապէս ամեն բանին աղէկ կողմը միայն տեսնող գմայրող ու գեղեցիկ բանաստեղծութեամբ մը

Վոսփորի նեղուցեն դեռ հիմա վար իջայ ու նորէն վեր ելայ մինչեւ Սեւ ծովուն բերանը . հոս ինծի համար այն հիասքանչ տեսարանին պատկերը վեր ի վերոյ մը գծագրեմ : Մտքես անգամ չէր անցած որ երկինքն ու երկիրս, ծովն ու աղամորդին խօսք դրածի պէս ըլլան իրարու հետ՝ այսպիսի հրաշալի տեսարաններ ձեւացնելու : Թափանցիկ երկնքին եւ կամ ծովուն հայելին է միայն որ կրնայ այն տեսքը ամբողջ իր մէջն ընդունիլ ու ճիշդ ցոյացնել . իմ երեւակայութիւնս ալ գանոնք կրտսենէ ու կըմբոնէ, բայց միաքս անոնց ամբողջ պատկերը չկրնար պահել ու նկարագրել՝ եթէ ոչ քանի մը մանր պարագաներով ու ետեւէ ետեւ : Ուրեմն սկսինք մէկիկ մէկիկ գիր անցընել այս եւ այն տեսարանը, այս եւ այն հրուանդանը, այս եւ այն ծովածոցը, այս եւ այն քիակներուն ետեւէ ետեւ զարնուածքը : Ամեն մէկ տեսքը միայն նկարել ուզող պատկերահանը տարիներով աշխատելու կարօտ է : Ամեն մէկ նայուածքիդ՝ տեսարանը կը փոխուի, եւ քանի որ փոփոխի՝ աւելի գեղեցիկ կ'երեւայ : Ես քանի մը խօսքով թնջ կրնամ ըսել :

Մէկ առաւօտ մը որ երկնքին երեսը պարզ եւ արեւը պայծառ էր՝ ժամը եօթնին միս-մինակ մտայ այն երկայն ու բարակ նաւակներէն մէկուն մէջ որ ձկան պէս կը ճոքեն ծովն ու կըսահին, քիավարներս ալ չորս հատ Առնաւուտ : Նաւակին մէջ բարգման մը երկնցած՝ տեսած բաներուս անուններն ու ինչ ըլլալը կըգուրցէր : Առաջ Թոփ-հանէի ծովափանցը ու հրազինաւորաց ձմերոցին առջեւէն անցանք : Թոփհանէին գոյնզգոյն տները աստիճան աստիճան իրարու վրայ բարձրացած, մարմարաշէն մզկիթն չորս բոլորը դիզուած ծաղկըներու փունջի մը կընմանէին, ու Պէյօղլուի գերեզմանոցին նոճիներուն տակը կ'երբային կարծես քէ կըբաղուէին : Այս կողմէն ծովեզերքի բլուրներուն ծածկողը այն մութ ծառաստանին վարագոյրն է : Մեր սահած ճամբուն երկու կողմը

պատմող Եւրոպացին պարոն Լամարքին գաղղիացին է : Բանի որ մեր ազգին մէջ իր *Ուղեւորութիւն յԱրեւելս* ըսուած գրքին ամբողջ բարգմանութիւնը չկայ, ատեն ատեն հատուածները կըրնանք հրատարակել՝ բնագրովը հանդերձ . քարգմանութիւնը մերազնեայ ընթերցողաց համար, իսկ բնագիրը այն Եւրոպացւոց որ առիթ չեն ունեցած ամբողջ գիրքը կարդալու :

Այս անգամ Կոստանդնուպօլսոյ վրայ գրածներուն մէկ կտորը մէջ բերենք :

Je viens de descendre et de remonter le canal du Bosphore de Constantinople à l'embouchure de la mer Noire. Je veux esquisser pour moi quelques traits de cette nature enchantée. Je ne croyais pas que le ciel, la terre, la mer et l'homme pussent enfanter de concert d'aussi ravissants paysages. Le miroir transparent du ciel ou de la mer peut seul les voir et les réfléchir tout entiers : mon imagination les voit et les conserve ainsi ; mais mon souvenir ne peut les garder et les peindre que par quelques détails successifs. Écrivons donc vue par vue, cap par cap, anse par anse, coup de rame par coup de rame. Il faudrait des années à un peintre pour rendre une seule des rives du Bosphore. Le pays change à chaque regard, et toujours il se renouvelle aussi beau en se variant. Que puis-je dire en quelques paroles ?

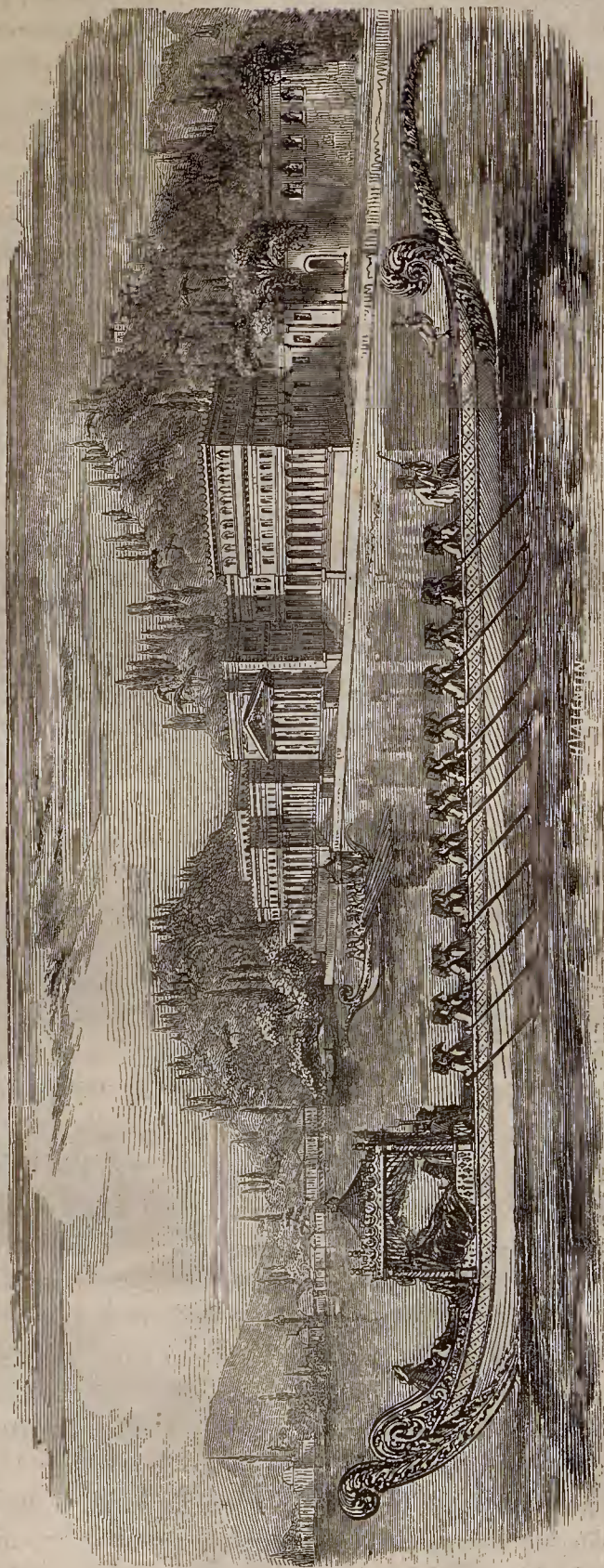
Conduit, par quatre rameurs arnautes, dans un de ces longs caïques qui fendent la mer comme un poisson, je me suis embarqué seul, à sept heures du matin, par un ciel pur et par un soleil éclatant. Un interprète couché dans la barque, entre les rameurs et moi, me disait les noms et les choses. Nous avons longé d'abord les quais de Tophana, avec sa caserne d'artillerie. La ville de Tophana, s'élevant en gradins de maisons peintes, comme des bouquets de fleurs groupés autour de la mosquée de marbre, allait mourir sous les hauts cyprès du grand champ des Morts de Péra. Ce rideau de bois sombre termine les collines de ce côté. Nous glissions à travers une foule de bâtiments à l'ancre, et de caïques innombrables qui ramenaient à Constantinople les officiers du sérail, les ministres

խուռն բազմութեամբ նաւեր երկար ձգած կեցեր էին, եւ անհամար նաւակներու մէջ մտած Կոստանդնուպօլիս կը դառնային արքունեաց պաշտօնատերները, ոստիկանները, անոնց փոխանորդները, եւ Հայ տանուտերներ ու մարդիկն որ իրենց խանութները կերբային աշխատանքի սկսեցուցանէին։ Այս Հայերը շատ փառանք մարդիկ են։ հագուստնին վայելուչ է եւ անպաճոյճ, գլուխնին սեւ փաքոց, վրանն երկայն ու կապտագոյն վերարկու, մեջքերնին ճերմակ քաշմիր շալէգօտի։

Կազմուածքնին յաղքանդամ, կերպարանքնին արքուն ու խորագետ՝ բայց հասարակ, գոյներնին մուր, աջուրնին կապոյտ, մօրուքնին դեղնագոյն. աստեք Սրբւնէքի Զուլիցերացիներն են. անոնց պէս աշխատասեր, հանդարտաբարոյ, բարեկարգ, բայց անոնց պէս ալ իրենց շահը չաւ հասկըցող ու փնտռող. իրենց առուտուրի յարմար հանճարը կը բանեցընեն՝ րազաւորեն ու Տաճկներէն ստակ վաստըկելու. այսմարդկանց վրայ ամենեւին դիւցազնական ու պատերազմական հոգի չկայ. իրենց հանճարը վաճառականութիւն է.

et leurs kiaias, et les familles des Arméniens que l'heure du travail rappelle à leurs comptoirs. Ces

Arméniens sont une race d'hommes superbes, vêtus noblement et simplement d'un turban noir et d'une longue robe bleue, nouée au corps par un châle de cachemire blanc; leurs formes sont athlétiques; leurs physionomies intelligentes, mais communes; le teint coloré, l'œil bleu, la barbe blonde; ce sont les Suisses de l'Orient; laborieux, paisibles, réguliers comme eux, mais comme eux calculateurs et cupides: ils mettent leur génie trafiquant aux gages du sultan ou des Turcs; rien d'héroïque ni de belliqueux dans cette race d'hommes: le commerce est leur génie; ils le feront sous tous les maîtres. Ce sont les chrétiens qui sympathisent le mieux avec les Turcs. Ils prospèrent, et accumulent les richesses que les Turcs négligent, et qui échappent aux Grecs et aux Juifs: tout est ici entre leurs mains; ils sont les drogmans de tous les pachas

Կոստանդնուպօլիս:

et de tous les vizirs. Leurs femmes, dont les traits aussi purs, mais plus délicats, rappellent la beauté

տերերնին ո՞վ ալ ըլլայ՝ առուաւորէ ետ չեն կենար : Բրիստոնէից մէջ ասոնց պէս Տաճկաց հետ յարմարող ու անոնց սիրելի ազգ չկայ : Տաճկերներուն գանց ըրած եւ Յունաց ու Հրեից ձեռքէն փախած հարստութիւնները Հայերը կըղիգեն ու կըհարըստնան . հոս ամեն բան անոնց ձեռքն է . բոլոր փաշաներուն ու վեզիրներուն բարգմաններն իրենք են : Հայոց կանանց կերպարանքն ալ նոյնպէս կանոնաւոր՝ բայց աւելի քնքուշ է, եւ անգղիացի կնիկ մարդկանց կամ Հելլետտիոյ լեռներուն գեղջկուհեաց հանդարտ գեղեցկութիւնը միաքղ կըձգէ . քէ անոնք եւ քէ տղաքը սքանչելի են : Նաւակները լեցուն են Հայերով, որ իրենց գեղի տներէն սապատներով ծաղկրներ կըբերեն՝ նաւակներուն առաջքը շարած :

Հիմա կըսկսինք Թոփհանէի ծայրէն անդին դառնալ ու օսմանեան նաւատորմոյին Բումէլիի ծովեզերքը կեցած մեծամեծ պատերազմական նաւերուն շքին մէջէն սահիլ անցնիլ : Այն ահագին զանգուածները հոն իբրեւ լճի մը վրայ կեցած կըքնանան : Նաւաստիները՝ տաճիկ զինուորաց պէս կարմիր կամ կապոյտ բաճկոններ հագած՝ անհոգ անհոգ նաւերու շրթունքին կըքընած կեցեր են, կամ քէ ղեկին չորս դին կըլողան : Զինուորներով լեցուն մեծամեծ մակոյկներ ցամաքէն դէպ ի նաւերը կըբքան ու կուգան, եւ ծովակալին զարդարուն աղուոր նաւակները քուսնական քիաւարով նետի պէս կանցնին քովերէն : Դահիր փաշա ծովապետն ու իր պաշտօնեաները մքնագոյն ամդան հագեր են, գլուխին ֆես՝ որ բրդէ գլխանոց մըն է խոշոր ու ճակատին կըգոցէ, մինչեւ աչքերնուն ալ վրայ կիջնայ, իբր քէ ամբջնային վսեմ ու գեղեցիկ փաքթոցը մեկդի դնելուն համար : Այն մարդիկը մաղձոտ ու անփոյթ կերպ մը ունին, նստեր ծուխ կը խմեն՝ երկայն երկայն ու սաքէ ծայրով ծխափայտերէ : Նաւերէն քանի մը քայլ հեռու, Բումէլիի եզերքը՝ ուր որ ես ալ կըգտնուիմ, քազաւորին երկայն ու հոյակապ մեկ պալատին պատուհաններուն տակէն կանցնիմ : Այն պալատը հիմա անբնակ է, ու երկակեցադ կենդանեաց բնակարանի կընմանի . վասն զի Վոսփորի ալիքները հովերուն սաստկութենէն քիչ մը որ բարձրանան՝ պատուհաններուն կըհասնին, ու իրենց փրփուրը պալատին ներքնայարկի սենեակները կընետեն . մեծ սանդուխին աստիճանները ջրով կըծածկուին, եւ ծովը վանդակապատ դռներէն ներս մինչեւ բակերն ու պարտեզները կըմտնէ : Հոն նաւակներու կայա-

calme des Anglaises ou des paysannes des montagnes de l'Helvétie, sont admirables; les enfants de même. Les caïques en sont pleins. Ils rapportent de leurs maisons de campagne des corbeilles de fleurs étalées sur la proue.

Nous commençons à tourner la pointe de Tophana, et à glisser à l'ombre des grands vaisseaux de guerre de la flotte ottomane, mouillée sur la côte d'Europe. Ces énormes masses dorment là comme sur un lac. Les matelots, vêtus, comme les soldats turcs, de vestes rouges ou bleues, sont nonchalamment accoudés sur les haubans, ou se baignent autour de la quille. De grandes chaloupes chargées de troupes vont et viennent de la terre aux vaisseaux; et les canots élégants du capitán-pacha, conduits par vingt rameurs, passent comme la flèche à côté de nous. L'amiral Tahir-Pacha et ses officiers sont vêtus de redingotes brunes et coiffés du fez, grand bonnet de laine rouge qu'ils enfoncent sur leurs fronts et sur leurs yeux, comme honteux d'avoir dépouillé le noble et gracieux turban. Ces hommes ont l'air mélancolique et résigné; ils fument leurs longues pipes à bout d'ambre. A quelques pas de ces vaisseaux, sur la rive d'Europe que je suis, je glisse sous les fenêtres d'un long et magnifique palais du sultan, inhabité maintenant. Il ressemble à un palais d'amphibies : les flots du Bosphore, pour peu qu'ils s'élèvent sous le vent, rasant les fenêtres, et jettent leur écume dans les appartements du rez-de-chaussée; les marches des perrons trempent dans l'eau; des portes grillées donnent entrée à la mer jusque dans les cours et les jardins. Là sont des remises pour les caïques et des bains pour les sultanes, qui peuvent nager dans la mer à l'abri des persiennes de leurs salons. Derrière ces cours maritimes, les jardins d'arbustes, de lilas et de roses s'élèvent en gradins successifs, portant des terrasses et des kiosques grillés et dorés. Ces

րան ու սուղաններուն համար բաղնիքներ կան որ կրնան ծովուն մէջ լողալ՝ իրենց դանդիկներուն քեյահիւս պատուհաններուն ետեւը : Սյն ծովահայեաց բակերուն , մանր ծառոց պարտեզներուն ետեւի կողմը՝ աստիճան աստիճան բարձրացած երկեւանիներ (յեյլաքներ) ու վարդենիներ կան , անոնց մէջ ալ ճեմեյիքներ ու վանդակապատ եւ ոսկեզօծ պատշգամներ : Սյն ծաղկալից բուրստաններուն ծայրը կերթալկաղնիներու դափնիներու ու բարտիներու մեծամեծ անտառներուն կրհասնի որ բլրոյն կողերը կը ծածկեն ու ժայռերուն հետ մէկտեղ մինչեւ անոր՝ գազարը կեցին : Թագաւորին բնակարանները բաց են , ու պատուհաններէն կը տեսնեմ առաստաղներուն ոսկեզօծ փառաւոր զարդերը , բիւրեղեայ ջահերը , բազմոցներն ու մետաքսէ վարագոյրները : Կանաւոցին բնակարանները փայտէ փորուած զարդարուն ու հաստ վանդակներով զոցուած են : Սյն պալատէն կանցնիս չես անցնիր , մէկ շարքի վրայ կը սկսին երեւալ քաղաւորին գլխաւոր սիրելիներուն , ոստիկաններուն կամ փաշաներուն պալատները , տներն ու պարտեզները : Բոյորն ալ ծովուն վրայ քուն կը լլան ու կարծես քէ անոր զովութիւնը կը ծծեն : Անոնց պատուհանները բաց են . տէրերին բազմոցներու վրայ նստած , ընդարձակ դանդիկներու մէջ որ ոսկիով ու մետաքսով կը փայլին , ծովա կը քաշեն , կը լսօսին , օշարակներ կը լսմեն ու անցնելու ատեննիս մեզի կը նային : Անոնց բնակարաններուն ետեւն ալ աստիճան աստիճան ճեմեյիքներ կան՝ սարփինաներով , մանր ծառերով ու ծաղկերով զարդարուած : Շատ մը գերիներ փառաւոր հագուստներով նստած են ընդհանրապէս սանդուխներուն վրայ որ դեպի ծովը կիշնան . նաւակներն ալ իրենց քիւփարներովը պատրաստ կեցած են սանդուխներուն քով , որպէս զի այն տներուն տէրերն առնուն երբան : Ամեն տեղ ալ կանանոցները տանը մէկ քեւն են՝ պարտեզներով կամ գաւիթներով երկամարդկանց բնակարանէն քիչ մը գատուած , վանդակներով ալ զոցուած են :

Բոյոր այս տներն ու պալատները փայտէ են , բայց զարդարուն անհամար պատշգամներ՝ ճեմեյիքներ՝ վանդակապատ մուտքեր ունին , ու մեծամեծ ծառոց շուքերու , պատաստուկ բոյսերու եւ անտառախիտ յասմիկներու եւ վարդենիներու մէջ ընկղմած են : Վոսփորին ջրերը ամենուն քովն ալ կանցնին ծփալով , շատին ներսը գաւիթներ կան որ ծովուն ջուրը հոն կը մտնէ ու կեցէ , նաւակներն ալ հոն կը պատսպարուին :

pelouses de fleurs vont se perdre dans de grands bois de chênes, de lauriers et de platanes qui couvrent les pentes, et s'élèvent avec les rochers jusqu'au sommet de la colline. Les appartements du sultan sont ouverts, et je vois à travers les fenêtres les riches moulures dorées des plafonds, les lustres de cristal, les divans et les rideaux de soie. Ceux du harem sont fermés par d'épais grillages de bois élégamment sculptés. Immédiatement après ce palais commence une série non interrompue de palais, de maisons et de jardins des principaux favoris, ministres ou pachas du Grand Seigneur. Tous dorment sur la mer, comme pour en aspirer la fraîcheur. Leurs fenêtres sont ouvertes; les maîtres sont assis sur des divans, dans de vastes salles toutes brillantes d'or et de soie; ils fument, causent, boivent des sorbets en nous regardant passer. Leurs appartements donnent aussi sur des terrasses en gradins chargées de treillis, d'arbustes et de fleurs. Les nombreux esclaves, en riches costumes, sont en général assis sur les marches d'escaliers que baigne la mer; et les caïques, armés de rameurs, sont au bord de ces escaliers, prêts à recevoir et à emporter les maîtres de ces demeures. Partout les harems forment une aile un peu séparée par des jardins ou des cours de l'appartement des hommes. Ils sont grillés.

Ces palais, ces maisons sont tout en bois, mais très-richement travaillé, avec des avant-toits, des galeries, des balustrades sans nombre, et tout noyés dans l'ombre des grands arbres, dans les plantes grimpantes, dans les bosquets de jasmins et de roses. Tous sont baignés par le courant du Bosphore, et ont des cours intérieures où l'eau de la mer pénètre et se renouvelle, et où les caïques sont à l'abri.

Վոսփորին ամեն տեղերն ալ այնպես խոր են որ ծաղկըներուն անուշահոտութիւնը առնելու եւ ծառերու շուքին մէջ մեր քիւղարները հանգչեցնելու չափ ծովեզերքի քովերէն կանցնինք : Մեծամեծ նաւեր ալ մեր քովէն կանցնին . եւ շատ անգամ անոնց կայմերը այս կամ այն ծառին ճիւղերուն, որքի մը սարփինային՝ կամ քէ նաւն պատուհանի մը վանդակավեղերուն մէջ կը մտնեն, ու ճիւղի մը կտոր կամ տանը մէկ պատառ կառնուն կը փախցին : Տներուն մէջտեղւանքը երբեմն խումբ խումբ ծառեր կան՝ պզտիկ շէնքի մը չորս դին առած, երբեմն ալ՝ բաղեղնապատ ու լուսաւետ ժայռերու անկիւններ որ լեռնակներուն կողերէն կիջնան ու մինչեւ ալիքներուն մէջ քանի մը ոտնաջապի տեղ կերկրնան : Միայն ատեն ատեն երկու հեռաւոր բլուրներու մէջտեղը աւելի խորունկ ու աւելի գոգաւոր ծովածոց մը կը տեսնես, ուր հեղեղատ մը կամ փտակ մը կը քրափի : Անկեց ետքը գեղ մը կուգայ այն ծոցերուն տափարակ եզերքը շինուած՝ գեղեցկաշէն աղբիւրներովը, ոսկեգոյն կամ կապտագոյն գմբէք ունեցող մզկիթովը, որուն քերէւ մինարէին ծայրը մեծամեծ բարտի ծառերուն վերի ծայրերուն հետ կը խառնուի : Այն փոքրիկ ծովածոցերուն երկու կողմերն ու խորունկը կիսաբոլոր ձեւով շարուած նկարէն անակներ կան՝ իրենց գոյնգոյն ճակատներովն ու քեօշքերովը . բլուրներուն վերերը մեծամեծ զիւղագոսութեան տներ կան՝ քովերին կախաղանաւոր բուրաստաններով ու լայնագագաթ մայր ծառերով, որ երկնքին հետ կպածի պէս երեւնալով՝ հորիզոնը կը կտրեն : Այն գեղերուն վարերը քանի մը ոտնաջապի լայնք միայն ունեցող ծովափունք կան՝ խիճերով կամ պինդ քարով շինուած . անոնց վրայ տնկուած բոյսերն են ժանտաքզենի, որք, յասմիկ, եւ մինչեւ ծովը օրորոցաձեւ պատշգամներ կը ձեւացնեն, հոն կը պատսպարին նաւակները : Հոն խարիսխ ձգած կը կենան շատ մը մանր ու խոշոր ամեն ազգաց վաճառականներու նաւեր...

Բերդերէն անդին Վոսփորը կը լայննայ, ու եւրոպայի եւ Ասիոյ լեռները կը սկսին աւելի բարձր ու աւելի ապառաժուտ երեւնալ... Պէոյիւքտէրէն գեղեցիկ քաղաք մըն է ծովածոցի մը խորը շինուած, ուր Վոսփորը Սեւ ծովուն մէջ երբայով կորսուելէն առաջ՝ մէյմը կը խոտորի . երկու մընագոյն լեռներու կողերուն վրայ շարուած պալատներն ու տները վարագուրի մը պէս տարածուած կերեւնան, եւ ծովէն մինչեւ պարտեզներն ու ճերմակ աղուոր ծովեզերք մը կայ : Զախ դին է

Le Bosphore est si profond partout, que nous passons assez près du bord pour respirer l'air embaumé des fleurs, et reposer nos rameurs à l'ombre des arbres. Les plus grands bâtiments passent aussi près de nous; et souvent une vergue d'un brick ou d'un vaisseau s'engage dans les branches d'un arbre, dans les treillis d'une vigne, ou même dans les persiennes d'une croisée, et fuit en emportant des lambeaux du feuillage ou de la maison. Ces maisons ne sont séparées les unes des autres que par des groupes d'arbres sur quelques petits corps avancés, ou par quelques angles de rochers couverts de lierre et de mousse, qui descendent des arêtes des collines et se prolongent de quelques pieds dans les flots. De temps en temps seulement, on trouve une anse plus profonde et plus creuse entre deux collines séparées, et fendues par le lit d'un torrent ou d'un ruisseau. Un village s'étend alors sur les bords aplanis de ces golfes, avec ses belles fontaines moresques, sa mosquée à coupole d'or ou d'azur, et son léger minaret qui confond sa cime dans celle des grands platanes. Les maisonnettes peintes s'élèvent en amphithéâtre des deux côtés et au fond de ces petits golfes, avec leurs façades et leurs kiosques à mille couleurs; sur la cime des collines, de grandes villas s'étendent, flanquées de jardins suspendus et de groupes de sapins à larges têtes, et terminent les horizons. Au pied de ces villages, est une grève ou un quai de granit de quelques pieds seulement de large; ces grèves sont plantées de sycomores, de vignes, de jasmins, et forment des berceaux jusque sur la mer, où les caïques s'abritent. Là sont à l'ancre des multitudes d'embarcations et de bricks de commerce de toutes les nations.

Au delà des châteaux, le Bosphore s'élargit; les montagnes de l'Europe et de l'Asie s'élèvent plus âpres et plus désertes. Buyukdéré, charmante ville au fond du golfe que forme le Bosphore au moment où il se coude pour aller se perdre dans la mer Noire, s'étend comme un rideau de palais et de villas sur les flancs de deux sombres montagnes. Un beau quai sépare les jardins et les maisons de la mer. La belle prairie de Buyukdéré sur la gauche, avec son groupe de merveilleux platanes, qui

Պեոյիւքտերէի գեղեցիկ հովիտը՝ իր հրաշալի սօսիներովը՝ որ բլուրներուն գլուխը պսակաձեւ կերեցընեն.,. Հոն կը տեսնես շատ մը Հայեր որ իրենց զաւկներովը անդադար կերթան ու կուգան՝ տերեւալից ու ծաղկալից նաւակներով. Վոսփորին դէպ ի Սեւ ծովու միգապատ հորիզոնը երկընցած տխուր ու նեղ բազուկը. ուրիշ լեռներու գօտիներ՝ ուր ոչ գեղեր կան եւ ոչ տներ, եւ իրենց բուխ անտառներովը մինչեւ ամպերը կը բարձրանան՝ իբր քէ սոսկալի սահման մը ըլլալին մըրկածին ծովուն փոքորիկներուն ու Կոստանդնուպօլսոյ ծովերուն սքանչելի հանդարտութեան մէջտեղը. երկու ծովեզերաց վրայ դիմացե դիմաց մէյմէկ ամուր բերդեր՝ իրենց մարտկոցներովը, աշտարակներովն ու պսակներովը երկու հրուանդաններու դէպ ի առջեւ երկընցած գլուխներուն մէյմէկ բազ կերեւան, անոնցմէ ալ ետքը երկու շարք ժայռեր՝ տեղ տեղ միայն անտառներով՝ կերթան Սեւ ծովուն կապոյտ կոհակացը մէջ կըրադուին. այս է անա Պեոյիւքտերէի տեսքը :

Այս իրիկուն Կոստանդնուպօլսիս դարձած ժամանակս Ասիոյ ծովեզերքէն անցայ որ հագար անգամ աւելի գեղեցիկ կերեւնայ աչքիս քան քէ Եւրոպայի ծովեզերքը : Ասիոյ կողմը գրեթէ ամենեւին բան չկայ որ մարդու ձեռագործ ըլլայ, ամէն բան բնութեան ըրածն է : Հոն ոչ Պեոյիւքտերէ կայ, ոչ Թարապիս, ոչ դէսպանաց պալատներ եւ ոչ Հայոց կամ Ֆրանկաց տներ. հոն եղածներն են լեռներ, կիրճեր, ձորակներ, ժայռերուն տակերը գոգաձեւ տարածուած մարգեր, օձապտոյտ ատուակներ, փրփրադէզ փայլուն ջրերով հեղեղատներ, ժայռերուն կողերէն կախուած, փոսերուն մէջ սահած, մինչեւ ծովեզերքի բազմաքիւ ծոցերը իջած ծառատունկեր. ամէն տեսակ ձեւով, գունով, տերեւներով, կանաչներով զարդարուած այնպիսի տեսարաններ որ պատկերահանին վրձինը քովէն անգամ չկրնար հնարել. տեղ տեղ մինակ մինակ կեցած՝ քանի մը հատ նաւավարի կամ տաճիկ պարտիզպաններու տներ... տեղ տեղ ձկնորսի ձերմակ առագաստներ որ խորունկ ծովածոցերուն մէջ կըսողան... անբիւ անհամար ձերմակ բոջուններ որ դաշտերուն ծայրերը իրենք զիրենք կըսրբեն, արծիւներ՝ որ լեռներուն վրայէն ծովուն վրայ քեւատարած կըրոջին. գաղտնածածուկ խորշեր որ ժայռերով ու սոսկավիթխար ծառերուն ճիւղերը բոլորովին գոցուած են, ծառերուն ճիւղերն ալ ամպի պէս տերեւներով ծածկուած՝ ալիքներուն վրայ կըկախուին ու նաւակներուն պատսպարան կըլլան...

dentellent la cime des collines; des Arméniens avec leurs enfants, arrivant ou partant sans cesse dans leurs caïques pleins de branchages et de fleurs; le bras du Bosphore plus sombre et plus étroit que l'on commence à découvrir, étendu vers l'horizon brumeux de la mer Noire; d'autres chaînes de montagnes, entièrement dégarnies de villages et de maisons, et s'élevant dans les nues avec leurs noires forêts, comme des limites redoutables, entre les orages de la mer des tempêtes et la magnifique sérénité des mers de Constantinople; deux châteaux forts, en face l'un de l'autre, sur chaque rive, couronnant de leurs batteries, de leurs tours et de leurs créneaux les hauteurs avancées de deux sombres caps; puis, enfin, une double ligne de rochers tachés de forêts, allant mourir dans les flots bleus de la mer Noire : voilà le coup d'œil de Buyukdéré.

Je viens de longer la côte d'Asie en rentrant ce soir à Constantinople, et je la trouve mille fois plus belle encore que la côte d'Europe. La côte d'Asie ne doit presque rien à l'homme, la nature y a tout fait. Il n'y a plus là ni Buyukdéré, ni Thérapia, ni palais d'ambassadeurs, ni ville d'Arméniens ou de Francs; il n'y a que des montagnes, des gorges qui les séparent, des petits vallons tapissés de prairies qui se creusent entre les racines de rochers, des ruisseaux qui y serpentent, des torrents qui les blanchissent de leur écume, des forêts qui se suspendent à leurs flancs, qui glissent dans leurs ravines, qui descendent jusqu'aux bords des golfes nombreux de la côte; une variété de formes, et de teintes, et de feuillage, et de verdure, que le pinceau du peintre de paysage ne pourrait même inventer; quelques maisons isolées de matelots ou de jardiniers turcs... quelques voiles blanches de pêcheurs qui se traînent dans les anses profondes... d'innombrables volées d'oiseaux blancs qui s'es-suaient sur le bord des prés, des aigles qui planent du haut des montagnes sur la mer; les criques les plus mystérieuses, entièrement fermées de rochers et de troncs d'arbres gigantesques, dont les rameaux, chargés de nuages de feuilles, se courbent sur les flots, et forment sur la mer des berceaux où les caïques s'enfoncent...

Ծովեզերքին դիրքը մինչեւ սուլտան Մեհմեդին պարստը այս տեսքն ունի, ու կարծես քայն պալատով այ Վոսփորը՝ Զուլցերիի լճի մը պես կը գոցուի։ Հոն Վոսփորին կերպարանքը կը փոխուի. բլուրները կը սկսին զարդարուիլ ու ցածնալ, եւ անոնց նեղ նեղ ձորերը աւելի կակուղ կերպով գոգ կառնուն...

Անկեց քիչ մը անդին Վոսփորի ալիքներուն բուն ծայրը բարձրացած կեցած է նորաշէն հոյակապ պալատը՝ ուր որ հիմա արքայն կը բնակի։ Պէյերպէյին պալատը իտալական ճարտարապետութեամբ շինուած է՝ հնդիկ ու արաբացի զարդերով խառն. անգին ընդարձակութեամբ շէնք՝ այլ եւ այլ դստիկոններով, կողմնական թեւերով ու ներսի պարտեզներով. շէնքերուն ետեւը ծովէն մինչեւ լեռները մեծամեծ ածուներ կան՝ վարդենիներով ու շատրուաններով զարդարուած. իսկ ծովեզերքէն մինչեւ պալատին պատուհանները նեղ քարայտակ մը կայ կրանիք քարէ։ Հանդարտ հանդարտ անցայ ես այն պալատին առջեւէն, ուր որ մարմարաշէն ու ոսկեձեղուն յարկաց մէջ հոգ եւ արհաւիրք անպակաս են. տեսայ արքան որ ծովահայեաց պատշգամի մը բազմոցին վրայ նստած էր. Սինեո փաշան ալ՝ որ իր երիտասարդ մտերիմներէն մէկն է՝ քովը կեցած էր ոտքի վրայ։ Թագաւորը եւրոպական հագուստնիս որ տեսաւ՝ մատով ցուցուց գմեղ Սինեո փաշային՝ ով ըլլայնիս հարցընելու կերպով մը։ Ես արեւելեան ձեւով բարեւտուի Սաիոյ ինքնակալին, անիկայ ալ քաղցրութեամբ մը զիս բարեւեց։ Պալատին բոլոր վանդակափեղկերն ալ բաց էին, եւ այն շքեղաշուք բնակարանին մէջի հարուստ զարդարանքները պայծառափայլ գեղեցկութեամբ կը շողշողային։ Կանանց բնակած թեւը կամ հարեմը գոց էր. անգին ընդարձակութիւն ունի, բայց մէջի բնակիչներուն քանի հոգի ըլլայը չգիտցուիր։ Պալատին դրանը առջեւ՝ ծովուն վրայ երկու նաւակար՝ բոլոր ոսկեգօծ՝ ամեն մէկը քսանըջորս թիւ վարով։ Այս նաւակներուն ձեւը եւրոպական ամենափափուկ ախորժակին ու արեւելեան ճոխութեան յարմար է. մէկուն առաջքը՝ որ քսանըհինգ ոտնաջափէն պակաս երկայնութիւն չունի, ոսկիէ կարապ մը ձեւացած է թեւատարած՝ որ կարծես թէ ալիքներուն վրայէն այն ոսկի նաւակը առեր կը տանի. նաւակին ետեւի կողմը ոսկիէ սիւներու վրայ ամպհովանի մը կար մետաքսէ, եւ թագաւորին նստարանները քաջմիրի թանկագին շալեր էին. մէկալ նաւակին առաջքը ոսկիէ նետ մըն էր

Le rivage offre cet aspect jusqu'au château de Mahomet II, qui, de son côté aussi, semble fermer le Bosphore comme un lac de Suisse. Là il change de caractère : les collines moins âpres affaissent leurs croupes et creusent plus mollement leurs étroites vallées...

Un peu au delà, tout à fait sur le bord des flots du Bosphore, s'élève le magnifique palais nouveau, habité maintenant par le Grand Seigneur. Beglierbeg est un édifice dans le goût italien, mêlé de souvenirs indiens et moresques; immenses corps de logis à plusieurs étages, avec des ailes et des jardins intérieurs; de grands parterres plantés des roses et arrosés de jets d'eau s'étendent derrière les bâtiments, entre la montagne et le palais; un quai étroit en granit sépare les fenêtres de la mer. Je passai lentement sous ce palais, où veillent, sous le marbre et l'or, tant de soucis et tant de terreurs; j'aperçus le Grand Seigneur, assis sur un divan, dans un des kiosques sur la mer; Achmet-Pacha, un de ses plus jeunes favoris, était debout près de lui. Le sultan, frappé de l'habit européen, nous montra du doigt à Achmet-Pacha, comme pour lui demander qui nous étions. Je saluai le maître de l'Asie à la manière orientale; il me rendit gracieusement mon salut. Toutes les persiennes du palais étaient ouvertes, et l'on voyait étinceler les riches décorations de cette magnifique et délicieuse demeure. L'aile habitée par les femmes, ou le harem, était fermée; elle est immense, mais on ignore le nombre des femmes qui l'habitent. Deux caïques, entièrement dorés et montés de vingt-quatre rameurs chacun, étaient à la porte du palais, sur la mer. Ces caïques sont dignes du goût le plus exquis du dessin de l'Europe et de la magnificence de l'Orient: la proue de l'un d'eux, qui s'avancait d'au moins vingt-cinq pieds, était formée par un cygne d'or, les ailes étendues, qui semblait emporter la barque d'or sur les flots; un pavillon de soie monté sur des colonnes d'or formait la poupe, et de riches châles de cachemire servaient de siège pour le sultan; la proue du second caïque était une flèche d'or empenchée qui semblait voler, détachée de l'arc, sur la mer. Je m'arrêtai longtemps, hors de la vue du sultan, à admirer ce palais et ces jardins: tout y semble disposé avec un goût parfait; je ne connais rien en Europe qui présente à l'œil plus de magnificence et de féerie dans des demeures

քեւաւոր, որ կարծես քե աղեղէն ելած կը բոջեր ծովուն երեսը : Թագաւորին աջքէն հեռանալով կանկ առի ու երկար ատեն զմայլած կը դիտէի այն պալատն ու պարտեզները. անոնց ամեն բանն ալ կատարեալ կիրք արտոյտելով շինուած կերեւեալ. Եւրոպայի բագաւորական պալատներէն մէկն ալ չեմ տեսած որ այնչափ ճոխութիւն ու կարգէ դուրս աղուորութիւն ունենայ. կարծես քե ամեն մէկ բանն ալ դեռ նոր ելեր է արուեստաւորաց ձեռքէն, այնչափ մաքուր պայծառ ու երկնագեղ է. պալատին տանիքը ոսկեգօծ վանդակապատով զոցուած է, եւ ծխահաններն անգամ՝ որ Եւրոպայի մէջ մեր ամեն հասարակաց շինուածքներուն շէնքը շնորհքը կը տանին՝ ոսկեգօծ ու խորշկէն սիւներ են, եւ իրենց աղուոր գլուխներովը պալատին զարդարանքը կաւեցընեն :

ԼԱՄԱՐԹԻՆ :

res royales : tout semblait sortir des mains de l'artiste, pur, rayonnant d'éclat et de peinture; les toits du palais sont masqués par des balustrades dorées, et les cheminées même, qui défigurent en Europe les lignes de tous nos édifices publics, étaient des colonnes dorées et cannelées, dont les élégants chapiteaux ajoutaient à la décoration de ce séjour.

LAMARTINE.

Գ. ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

ՖՐԱՆՔԼԻՆ

(Շարայարութիւն եւ վերջ.)

Ֆրանքլինի բարեկամներէն մէկը՝ Դաւիթ Հարթթէ՝ Ֆրանքլինը ի հաշտութիւն յորդորեցէն ետեւ այսպիսի խօսք մըն ալ ըսեր էր քե « Փորձիկներու օրերը մօտենալու վրայ են, գլխուղ ճարը տես՝ բարեկամ. ըլլալիքը չգիտցուիր, մարդկանց փոփոխամտութիւնը յայտնի է : » Կերեւեալ քե Դադղիոյ մեծ խռովութեան նշանները առնելով ըսած էր այն խորհրդաւոր խօսքերը : Ֆրանքլին այս նշանաւոր ու խեղացի պատասխանը տուաւ. « Ես որ իմ երկայն կեանքս լմնցընելու վրայ եմ՝ մնացած օրերուս վրայ մեծ համարում մը չունիմ : Մէկ ծրար չուխայէն պզտիկ կտոր մը ձեռքը մընացած վաճառականի պէս՝ ես ալ կրնամ ըսել քե որովհետեւ ասիկայ ետքի կտորն է, քեզի աժան կը ծախսեմ, ուզած գինըդ տուր ու ա՛ռ : Ծեր մարդը քերես իր ծերութիւնը՝ մարտիրոսանալէն աւելի աղէկ բանի մը չկարենայ բերել : »

Անգղիոյ առաջարկութիւնները Վոշինկրոնին ալ ընդունելի չեղան, ուստի եւ Ամերիկացւոց ազգային ժողովոյն միաձայն քուէարկութեամբը մերժուեցան : Անոր վրայ Դադղիոյ հետ հաստա-

տուած դաշնադրութեան աւետիսն ալ հասնելով՝ Ամերիկացւոց ուրախութիւնը աւելցաւ, եւ մէկէն դեսպան անուանեցին Ֆրանքլինը Դադղիոյ տէրութեան քով. Դադղիացիք ալ իրենց կողմանէ դեսպան մը յուղարկեցին Ամերիկա : Այն ատեն Անգղիացիք Դադղիացւոց դէմ ալ պատերազմ բացին, ինչպէս որ բնական էր. Դադղիացիք ալ ըստ այնմ պատրաստութիւն տեսած էին : Յաջորդ տարին, այսինքն 1779ին, Սպանիացիք, անոնցմէ ետքն ալ Հոլանտացիք Դադղիոյ հետ միաբանեցան. եւ այս երեք ծովային գլխաւոր տէրութեանց նիգակակցութիւնը, նմանապէս Ռուսիոյ, Տանիմարքայի ու Շուեթի անկողմնաւոր կենալը, մեծ քաջաբերութիւն եղան Ամերիկացւոց : Վասն զի Անգղիան հարկադրեցաւ աշխարհիս ամեն կողմը իր ոյժը ցրուելու. եւ քեպէտ շատ տեղ, ու նաեւ Ամերիկայի մէջ քանի մը յաղթութիւններ ըրին իր ծովակալներն ու զօրավարները, բայց քաջն Վոշինկրոն՝ գաղղիացի Լաֆայէթ զօրավարին հետ մէկտեղ մեծամեծ յաղթութիւններ ըրաւ, Դադղիան ալ Ֆրանքլինի միջնորդութեամբը շատ ըս-

տակ եւ վառող, գենք, գորք ու զինուորական հագուստներ խրկեց :

Այն ատենները Ֆրանքլին ստեպ ստեպ ոտնացաւ կըտանշուէր . վախցաւ որ չըլլայ թէ իր մտքին յոգնածութիւնն ու մարմնոյն բուլբուլները պատճառ մը ըլլան հայրենեացը գործերուն ձախորդ երթալուն . ուստի Ամերիկայի ազգային ժողովէն խնդրեց որ իրեն յաջորդ մը յուղարկեն : « Եօթնասունընինգ տարեկանէն աւելի եմ, կըսէր, եւ կըտեսնեմ որ անցած ձմեռ քաշած ոտնացաւս զիս սաստիկ ուժէ ձգեց : Զեմ գիտեր՝ մտաւոր կարողութիւններս պակսեր են թէ չէ . հաւանական է որ ես այս բանս ուրիշներէն ետքը իմանամ... Հասարակաց գործողութիւններումէջ մտայ, ու յիսուն տարի իմ հայրենակցացս վստահութեանը արժանի եղայ զանազան պաշտօններով . այս պատիւը իմ չափաւոր փառասիրութեանս համար բաւական է . իսկ այսօրուան փնտռածս հանգըստութիւն է միայն, ուստի կըխնդրեմ որ ազգային ժողովը շնորհէ ինծի զայն՝ տեղս ուրիշ մէկը յուղարկելով : Միանգամայն կաղաչեմ ժողովոյն որ լաւ գիտնայ թէ պաշտօնէս հրաժարելուս պատճառ՝ ոչ մեր փառաւոր խնդրոյն յաջողութեանը վրայ տարակոյս մը ունենայս է, եւ ոչ անոր ծառայութենէն ձանձրանալս . վերը յիշածներէս ի գատ ուրիշ պատճառ չունիմ : Միտքս դրեր եմ որ հոս կենամ մինչեւ որ վերջանայ պատերազմը, որ թերեւս իմ մնացած կեանքէս այ անդին քշէ . եւ թէ որ իմ յաջորդիս օգտակար ըլլալու փորձառութիւն մը ստացեր եմ, համարձակ կըհաղորդեմ իրեն եւ կ'օգնեմ թէ այն ազդեցութեամբն որ կըկարծուի թէ ունիմ, եւ թէ անոր ինծմէ ուզելիք խորհուրդներովը : »

Ամերիկացւոց ժողովը Ֆրանքլինի խնդրոյն մտիկ չըրաւ . վասն զի յոյս ունէր թէ Աւստրիոյ ու Ռուսիոյ միջնորդութեամբը բանագնացութիւններ պիտի սկսին . ուստի ժողովոյն զանեքցը պատասխանեց իրեն թէ « Այսպիսի ատեն գձեզ այդ պաշտօնէն հեռացընելը վնասակար կընայ ըլլայ, որովհետեւ ժողովս կըփափաքի որ առաջիկայ բանագնացութեան մէջ ձեր ճարտարութիւնն ու փորձառութիւնը վայելէ : Զեզիպետք եղած հանգստութիւնը կըգտնէք՝ երբոր այս վերջի ծառայութիւնն այլ ընէք Միացեալ Նահանգաց : » Ֆրանքլին զեմ չկեցաւ, ու քիչ ատենէն Ամերիկայի վիճակը որոշուեցաւ՝ Անգղիացւոց Լորտ Քոռնուելիս զօրավարին յաղթուելովն ու անձնատուր ըլլալովը :

Տեսան Անգղիացիք որ վեց տարիէ ի վեր ըրած

պատերազմին անպտուղ ըլլալէն ի գատ՝ մեծամեծ վնասներու ալ պատճառ եղաւ իրենց . Գաղղիան, Սպանիան ու Հոլանտան շատ մը կողմերէն եւ ուրիշ ծովագերեայ գաղթականութեանց երկիրներ առին ձեռքերնէն, շատ մըն ալ առնելու վրայ էին . Եւրոպայի մէկալ տերութիւններն ալ զինեայ անկողմնաւորութեան մը մէջ կեցած՝ աւելի Անգղիոյ տկարանալուն կըփափաքէին . ստակը քիչցաւ, արհեստները դադրեցան, վաճառականութիւնը պակսեցաւ . ուստի սկսան մտածել որ ճարչկայ, Ամերիկացւոց ինքնիշխանութիւնը ձանջնալու է :

Վերջապէս 1782ին, Անգղիոյ նոր ոստիկանները որոշեցին որ հաշտութիւն ըլլայ եւ աշխարհս խաղաղի . մարդ յուղարկեցին Ֆրանքլինին, ու հետը խօսակցեցան . անիկայ ալ Գաղղիոյ տերութեան խորհրդակցութեամբը՝ խոհական ու ճարտար հնարքներով, անոյշ խօսքերով, արդար մտածութեամբ ու երկայնամիտ համբերութեամբ առաջ տարաւ այն մեծ գործողութիւնը, որ տարի ու կէս քշեց : Փարիզու մէջ Ֆրանքլինի ու իր հին բարեկամին Հարրիէի ստորագրութեամբը հաստատուած դաշնադրութեան ուժովը՝ Անգղիան ձանջցած եղաւ Ամերիկացւոց ազատ ինքնիշխանութիւնը եւ օրինաւոր տիրապետութիւնը :

Գաշնադրութիւնը ստորագրուելէն առաջ արդէն բշնամութիւնները դադրեր էին, եւ Գաղղիացւոց զօրքերը դարձեր էին Ամերիկայէն . յետոյ Անգղիացիք ալ Նոր-Եօրքէն քաշուեցան, եւ Ամերիկացիք իրենց զօրքը ցրուեցին : Քաջն եւ առաքինին Վոշինկըօն սրտաշարժ խօսքերով վերջին բարեւը տուաւ իր զինուորներուն . անկէջ գնաց ազգային ժողովարանն ու իրեն յանձնուած սպարապետութեան պաշտօնէն հրաժարեցաւ : Գահերեցը դարձաւ ըսաւ իրեն . « Շատ մարդիկ եղած են որ իրենց մեծամեծ արդեանցը համար հասարակաց շնորհակալութեանը արժանի գտուէր են . իսկ հրամանքնիդ, Պարոն, մասնաւոր զովասանքի արժանի էք . ձեր հայրենեաց ազատութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը հիմնելու եւ ձեռք բերելու գլխաւոր պատճառ ձեր ծառայութիւններն եղած են, ուստի եւ ազատ ազգի մը ամբողջ երախտագիտութեանը արժանի են : » Ժողովը միաձայն հաւանութեամբ որոշեց որ կառավարութեան գլխաւոր քաղաքին մէջ Վոշինկըօնին ձիաւոր արձանը կանգնուի . քաղաքն ալ Վոշինկըօն ըսուեցաւ : Իսկ ինքը, անմահ ազատարարն հայրենեաց, հին ատենի Հռովմայեցւոց պարգուրեանը հետեւելով, գնաց իր կալուածները քաշուեցաւ, հոն եր-

կրագործական աշխատութեանց գլուխ կեցաւ, եւ հոն ապրեցաւ իբրեւ արդարեւ անշահասէր քաղաքացի եւ խոնարհամիտ իշխանաւոր :

Ասդին Ֆրանքլին ալ իր հայրենեաց ինքնիշխանութիւնը հաստատեցէն ետեւ՝ նայեցաւ որ վաճառականութեան դաշնակցութիւններ ընէ եւրոպայի տերութեանց հետ : Միանգամայն պատիկուց ի վեր սորված առաքինութիւնները գործադրելու ետեւէ եր անդադար . ուստի որ-ջափ ալ ծանր գործողութեանց մէջ գտնուէր, իր անխռով ու անշփոթ կերպը չէր ձգեր, ու զինքը տեսնելու եկողները միշտ զուարթերես սիրով կընդունէր : Իր ամուսինը 1779ին վախճանեցաւ . երեք տարիէն ետեւ փափաք մը ցուցուց Հելլուետիոսի այրւոյն հետ պսակուելու, բայց անկալյ յանձն չառաւ :

Ամերիկայի նոր ձեւացած տերութեան պիտոյքը կը պահանջէր որ Ֆրանքլին իր հայրենիքը դառնայ, եւ հոն սկսած անմիաբանութիւններուն առաջն առնու : Իր տեղը Փարիզու մէջ ղեկավան որդաւեցաւ Ճեֆրսոն, որ կըսէր Ֆրանքլինին համար քե « Այս մեծ մարդուն Ամերիկա դառնալը ամենահարկաւոր է : Թէ որ մենք, եւ իր մարմինը հոն փոխադրել կուտամ . գիտեմ որ անոր դագաղն անգամ կրնայ այլեւայլ կուսակցութիւնները միաբանել : » Ֆրանքլին, որ իր հայրենեաց քաղաքակրթութիւնը այնչափ առաջ տարեր էր, եւ անոր ինքնիշխանութեան սկսելուն այնչափ զօրաւոր ձեռնտուութիւն ըրեր էր, պետք էր որ անոր սահմանադրութիւնն ալ կարգի դնէ ու ապագայ հաստատութեանը պատճառ ըլլայ :

Երբոր ազգի մը, տերութեան մը, ընկերութեան մը մէջ օրէնք ու կարգ կանոն դնողները շատուր ու զօրաւոր են, իսկ այն օրէնքներն ու կանոնադրութիւնները գործադրել տուողները քիչուր ու տկար, հարկաւ օրէնքը կարհամարհուի եւ կարգն ու կանոնը կը վճանայ, կոխները կը շատնան, երկպառակութիւնները կը զօրանան : Այսպէս եղաւ նաեւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնը ի սկզբան՝ քանի որ սահմանադրութիւնը լաւ կերպով չէր հաստատուած : Ամեն բան ազգային ժողովոյն ձեռքն էր, եւ սակայն բան մը չէր կրնար կատարել . որդումունքներ՝ վճիռներ կը հանէր, բայց այն վճիռներուն գործադրութիւններն ընել տայու կարողութիւն չուներ . որով ալ եւ ալ նահանգներն ալ կուգէին կեղրունական ժողովոյն իշխանութիւնէն գառուիլ ու ինքնագլուխ կառավարութիւն ունենալ : Այս մեծ պակասութեան վրայ իմաստութեամբ զանգատեր

էր մեծն Վոշինկթոն 1778ին, ըսելով քե « Մեր կա-
« ռավարութեան ոճը ժամացուցի շէնքին կրնանք
« նմանցընել ու անկեց խրատ առնուլ : Ի՞նչ
« օգուտ կըլլայ պատիկ անիւները ճախարակները
« աղէկ նայելէն՝ քե որ մեծ անխը ճիգացուի որ
« բոլոր մեքենային շարժման առաջին պատճառ
« այն է ... Կարծեմ քե առանց մարգարեական
« հոգի ալ ունենայու կրնայ մեկը գուշակել քե
« հիմակուան մեր կառավարութեան ծայրը ուր
« պիտի երբայ ... Թէ որ ընդհանուր կառավա-
« րութիւնը գէշ կերպով ըլլայ, մանր գործողու-
« րիւններն ալ բովանդակ կը փրճանան, եւ մենք
« պիտի ցաւինք որ մեր անմտութեամբ ու անհո-
« գութեամբ մեր կորստեանը պատճառ եղանք : »

Ամերիկացուց այս վիճակը՝ խաղաղութիւն ըլլալէն ետքը աւելի ալ գեշցեր էր . գրեթէ ամեն նահանգ ինքնագլուխ եղեր էր, ամեն մեկն ալ զանազան կուսակցութիւններ բաժնուէր էր : Եւ հաւայն միջոցին էր որ Ֆրանքլին իր ողջամիտ խորհուրդներովն ու հայրենասիրութեամբ օգնութեան հասաւ Ամերիկացուց՝ եօթնասունուինը տարեկան եղած ատենը :

Դառնոյն ինքնու օրերը քարի հիւանդու րէնէն կը տանջուէր անտանելի կերպով . ուստի հարկադրեցաւ գրով տալ թագաւորին իր վերջի բարեւը . թագունին ալ իր պատգարակը յուղարկեց Վերսայէն Փասսի որ անով հանգիստ ճամբայ ընէ մինչեւ Հաւր : Հոն նաւ մտաւ յուլիսի 28ին 1785ին երկու քոռները հետն առած, ու սեպտեմբերի 14ին հասաւ Փիլադելֆիոյ դիմացը, եւ օրագրութեանը մէջ իբրեւ վերջին խօսք այս բառերը գրեց . « Բիւր գոհութիւն Աստուծոյ՝ այնչափ գրութեանցը համար : » Անպատմելի բան էր ժողովրդեան զինքը ընդունելու ատեն ցուցուցած ուրախութիւնը . բոլոր քաղաքին զանգակները զարկին, եւ ամենքը մեկ բերան կօրհնէին ու կը փառաւորէին զինքը՝ իբրեւ հաւասար Վոշինկթոնի ազատարար հայրենեաց : Մեկէն ի մեկ անուանեցին զինքը անդամ գերագոյն ժողովոյն Փիլադելֆիոյ, եւ քիչ ատենէն բոլոր Փենսիլվանիա նահանգին զանեքեց . անկեց ետքն ալ 1787ին եղած հռչակաւոր աշխարհաժողովոյն մէջ, որոյ նախագահ Վոշինկթոնն էր՝ Ֆրանքլին իր նահանգին երեսփոխան ընտրուած էր : Եւ հաւայն ժողովն էր որ Ամերիկայի սահմանադրութիւնը աչքէ անցուց, կարգաւորեց, հաստատեց ամենայն իմաստութեամբ, եւ անով կը կառավարուի մինչեւ հիմա զարմանալի դիւրութեամբ ու յաջողութեամբ : Ամերիկացիք միաձայն հաւանութեամբ ընդունե-

ցան ու հաստատեցին այն սահմանադրութիւնը, եւ Վոշինկոնը անուանեցին գահերեց :

Յրանքին տեսնելով իր հայրենեաց բարեադրութիւնը, խաղաղութիւնը, յառաջադիմութիւնը, եւ օրէ օր ալ մեծնալուն աներկբայեղի նշանները, երանի կուտար ինքնիրեն ու կրսէր. « Աստուած տայ որ այս մեր մեծ մեքենային ընթացքը ոչ երբեք աւրուի . քե որ ազգի մը երջանկութեանը պատճառ ըլլալու կառավարութիւն մը կայ նե՛կերեւնայ քե այս մեր ընտրածը պիտի ըլլայ : »

Երբոր իր գահերիցութեան տարին լմնցաւ, ու ինքը ութսունութիւն տարեկան եղաւ, բոլորովին քաշուեցաւ կառավարութեան գործերէն, ու կը յուսար որ մնացած կեանքը հանգստութեամբ լմնցընէ : Բայց այն հանգստութիւնը խիստ քիչ քշեց : Հինգ տարիէ ի վեր ունեցած հիւանդութիւնը այնպէս սաստկացաւ որ կենացը վերջի տարին անկողին մէջ անցուց, ու շատ մը բմրեցուցիչ դեղեր կառնէր որ ցաւերուն սաստկութիւնը չիմանայ . եւ սակայն իր բնական զուարթութիւնը ոչ երբեք պակսեցաւ, խելքը միտքը ուրիշներուն աղեկութիւն ընէլ էր, եւ շատ անգամ կատակներով ու զուարճալի պատմութիւններ պատմելով՝ քովիները կը գմայեցընէր :

Կատարեալ փիլիսոփայութեանը հետ քրիստոնէական բարեպաշտութիւն մըն ալ ունէր որ անով զօրացած՝ կըսէր քե աշխարհիս ցաւերը յաւիտենական երջանկութեան հետ բաղդատելով, հազիւ քե ասեղի ծակծկելուն չափ զօրութիւն ունին . եւ քանի որ կըմտածէր քե երանաւետ կենաց դռնէն ներս մտնելու վրայ է, կըցնծար ուրախութեամբ : Մահուրէն երեք օր առաջ ըսաւ աղջկանը որ անկողինը շտկըտէ, որպէս զի շէնքով շնորհքով մեռնիմ կըսէր : Իր երկայն կենացը մէջ ընդունած բարիքներուն համար անդադար փառք կուտար Աստուծոյ, քաշած ցաւերն անգամ աղեկութեան տեղ կըդնէր, վասն զի ասոնցմով աւելի դիւրաւ կը բաժնուիմ աշխարհէս կըսէր . եւ ապրիլի 17ին 1790ին կէս գիշերուն մօտ վախճանեցաւ անխռով զուարթութեամբ եւ աներկբայ յուսով :

Կտակին մէջ գումար մը բողոց ձրի դպրոցներուն՝ ուր որ ի սկզբան ուսում սովորէր էր . ուրիշ գումար մը՝ որ Շուէյքի գետը նաւարկելի ընեն . ուրիշ մը Պոսթոն ու Փիլադելփիա քաղաքներուն որ արուեստաւորաց աշակերտներուն արուեստի դրուելուն օգնութիւն ըլլայ . որչափ առնելիք ալ որ ունէր՝ Փիլադելփիոյ հիւանդանոցին ձգեց : Կտակին յաւելուածն ալ այս պարզ ու սրտաշարժ խօսքերովս լմնցուցեր էր . « Իմ բարեկամիս,

մարդկային ազգիս բարեկամին, Վոշինկոն զօրավարին ընծայ կընեմ իմ գեղեցիկ գաւազանս որ ոսկիէ գլուխ մը ունի՝ ազատութեան գտակի ձեւով շատ աղուոր ձեւացուցած : Թե որ ասիկայ քաղաւորական գաւազան ըլլար, արժանի էր իրեն եւ խիստ աղեկ պիտի վայելէր ձեռքին մէջ : »

Յրանքինի մահուանը վրայ բոլոր Եւրոպա ու Ամերիկա սուգ մտան . Փիլադելփիոյ բոլոր բնակիչները բաղմանը գնացին՝ սեւերով ծածկած զանգակներուն տխրական ձայնովը . ազգային ժողովն ալ հրաման հանեց որ երկու ամիս սուգ բռնեն բովանդակ Ամերիկայի բնակիչները : Երբոր նոյն գոյժը Գաղղիա հասաւ, սահմանադրական ժողովը խորհուրդի նստած էր . Միրապօ մեծանուն ճարտասանը մէկէն ի մէկ բեմն ելաւ ու կանչեց. « Յրանքինը մեռեր է. Ամերիկան ազա-
« տող ու Եւրոպայի վրայ յուսոյ հեղեղներ վազ-
« ցընող հանճարը Աստուծոյ գիրկը դարձեր է :
« Այն իմաստունն որ երկու աշխարհք իրարու
« ձեռքէ առնել կուզեն, այն մարդը զոր գիտու-
« րեանց պատմութիւնն ու ինքնակալութեանց
« պատմութիւնը իրարմէ յափշտակել կուզեն,
« տարակոյս չկայ որ մարդկային ազգիս մէջ
« գերագոյն աստիճան մը ունէր :

« Մինչեւ ցայժմ տերութեանց խորհրդարան-
« ները այն մարդկանց մահը կըզուժեն որ իրենց
« դամբանական գովեստներուն մէջ միայն մեծ
« էին . մինչեւ ցայժմ արքունի պալատներուն
« քաղաքավարութիւնը՝ կեղծաւորական սուգեր
« կապսպրէր : Ազգք եւ ժողովուրդք իրենց բա-
« րերարներուն համար միայն սուգ պիտի մտնեն.
« ազգաց երեսփոխանները՝ մարդկութեան դիւ-
« ցագունքը միայն պիտի առաջարկեն իբրեւ
« անոնց մեծարանացը արժանի :

« Ամերիկայի ազգային ժողովը հրամայէր է որ
« տասնըջորս դաշնակից նահանգներն ալ երկու
« ամիս սուգ բռնեն Յրանքինի մահուանը հա-
« մար, եւ՝ այսօրուան օրս Ամերիկան այս մեծա-
« րանաց պարտքը հատուցանելու վրայ է իր
« սահմանադրութեան հաստատողներէն մէկուն :
« Միքէ մեզի վայելուչ չէ, Պարոններ, այս բարե-
« պաշտական գործոյն մասնակից ըլլալ, ու հայ-
« րենակցացը հետ մէկտեղ բոլոր աշխարհիս
« առջեւ պատիւ ընծայել քե իրաւանց մարդկու-
« րեան եւ քե այն իմաստասիրին որ ուրիշներէն
« աւելի աշխատեցաւ, օգնեց նոյն իրաւանց յաղ-
« քանակելուն աշխարհիս երեսը :

« Հին ատենն որ ըլլար՝ սեղաններ կըկանգնէին
« այն ընդարձակ եւ հզօր հանճարոյն որ երկինքն

« ու երկիրս միանգամայն ամփոփելով մտքին
« մեջ՝ գիտցաւ սանձահարել կայծակն ու բռնա-
« կայները ¹ : Լուսաւորեալն եւ ազատն Գաղղիա
« պարտական է զոնէ յիշատակութիւն ընել եւ
« ցաւ մը ցուցնել այն մարդուն վրայ որ փխի-
« սոփայութեան եւ ազատութեան օգուտ ընողն է-
« րուն մեջ մեծերէն մէկն է :

« Կառաջարկեմ որ վճռուի թէ ազգախումբ ժո-
« դովը սուգ բռնէ երեք օր Բենիամին Ֆրանքլի-
« նին համար : »

Լաֆայէթ եւ Ռոշֆուրոյ հաստատեցին առաջար-
կութիւնը, եւ ժողովն ու Գաղղիան սգակից եղան
Ամերիկացւոց :

Ֆրանքլին քսանուիրեք տարեկան եղած ժամա-
նակէն տապանագիր մը շարադրեր էր իրեն հա-
մար՝ իր արուեստէն առնուած ու խելացի կեր-
պով մը յարմարցուած բառերով, յորում յայտնի
կերեւայ իր առ Աստուած ապաւինութիւնը եւ
հանդերձեալ երջանկութեան վրայ ունեցած յոյսը .

ԱՍՏ ՅԵՅԱԿԵՐ ԴՆԻ ՄԱՐՄԵՈՎ,

ԲԵՆԻԱՄԻՆ ՖՐԱՆԿԼԻՆ

ՏՊԱԳԻՐ ՅԱՐՈՒՆԵՍԷ

ԻՔՐ ԶԿՈՂՍ ԻՆՁ ՀՆՈՏԻ ԳՐՈՅ

ԲՐԴԳՁԵԱՆ ԹԵՐԹԻԻԲ, ՀԻՆ ԵՒ ՄԱՇ ԿԱԶՄԻԻ :

ՍԱԿԱՅՆ ԳՐՈՒԱԾԸ Է ԱՆԿՈՐՈՒՄՏ .

ՁԻ ԵՂՅԷ Ի ԼՈՅՍ , ՈՐՊԷՍ ՀԱՆԱՏԱՅՆ ,

ՆՈՐՈԳ ՏՊԱԳՐԵԱՆ ,

ՔՆՆԵԱՆ ՎԵՐՍԻՆ ԵՒ ՍՐԲԱԳՐԵԱՆ

Ի ՅՈՐԻՆՈՂԷՆ :

Այս տապանագիրը շարադրող խեղճ գործա-
ւորը՝ փախստականի մը պէս Փիլադելֆիա
մտնելէն ու հոն պարապ ասղիս անդին իյնալէն

ետեւ, նոյն թաղաքին օրէնսդիրն ու կառավարն
եղաւ : Աղքատը՝ աշխատանքով հարստացաւ,
տգետը ուսմամբ իմաստնացաւ . անձանօրը՝ իր
գիւտերովն ու ըրած աղեկութիւններովը, մեծա-
մեծ մտածութեամբքն ու բարի սրտովը՝ Եւրոպայի
մեջ զարմանալի եւ Ամերիկոյ մեջ պատկառելի
եղաւ :

Քիչ մարդ եղած է անշխարհիս երեսը Ֆրանք-
լինի պէս հանճարեղ եւ միանգամայն առաքինի .
բարեբաղդ՝ եւ միանգամայն փառաւորեալ, ար-
դարասէր՝ եւ միանգամայն ամենեցուն սիրելի :
Յոր չէր ըլլար որ աղեկութիւն մը չընէր . վայրկեան
մը չէր ըլլար որ իր անխռով զուարթութիւնը կոր-
սընցընէր . մէկը չկար որ գինքը տեսներ ու հետը
սիրով չկապուէր : Թեպէտ եւ կերպը վարմունքը
ամենապարզ էր, բայց մտածմունքները այնպէս
սիրուն դարձուածքով մը կը բացատրէր որ կար-
ծես թէ հին ատենի իմաստուններէն մէկն է՝ հիմա-
կուան բարակութեամբ խօսակցող : Նեղսրտու-
րիւն, անհամբերութիւն, բարկութիւն ըսածդ ոչ
երբեք երեւցեր էր վրան, եւ ինքը նեղսրտութեան
անունը դրեր էր *հոգւոյ աղտոտութիւն* : Իր սիրելի
առածն այս էր . « Մարդուս ազնուականութիւնը
առաքինութիւնն է . » եւ այս ազնուականութիւնը
ուրիշներուն ձեռք ձգել տուաւ զրքերովը, եւ իր
վրայցուցուց վարքովը : Արդարութեամբ վարուե-
լով՝ հարստութիւն դիգեց, ու հարստութիւնը աղե-
կութիւն ընելու բանեցուց . առուտուրի մեջ խօս-
քի տէր, աշխատանքի մեջ անխոնջ, հայրենեաց
ազատութեանը համար անձնանուէր, մարդկային
ազգիս յառաջադիմութեանը օգտակար ըլլալ նայե-
ցաւ :

Ով որ գիտութեանց ետեւէ կիյնայ, ով որ կարգէ
դուրս հանճարները կը սիրէ, ով որ առաքինու-
րեան յարգը կը ճանչնայ, ով որ ազատութիւնը
կը սիրէ, չկրնար Ֆրանքլինը առանց մեծարանաց
ու սիրոյ յիշատակել : Իցէ թէ իր վարքը մեր ազգին
մեջ ալ կարդացող, առաքինութեանն ալ հետե-
ւողներ որչափ որ կարելի է շատ ունենայ :

¹ Այս տողը Ֆրանքլինի կենդանագրին տակը գրեցին, լատի-
ներէն .

Eripuit caelo fulmen, sceptrumque tyrannis, այսինքն,
Յերկէն բափիչ կայծականց, յերկրէ ցաւման գոռոզաց :

Գ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Ինչպէս մարմնաւոր՝ նոյնպէս ալ հոգեւոր ծնողաց համար յիրաւի ամենամեծ ուրախութիւն է յըսելը թէ իրենց որդեակքը ճշմարտութեամբ գնան, այսինքն սովորած ճշմարտութիւննին անխաբարդախ եւ անկորուստ պահեն՝ իբրեւ ճրագ յուսաւոր ի խաւարջտինճանապարհի կենցաղոյս, եւ ընթացքնին անոր ցուցուցած շաւիղէն դուրս չհանեն :

Շատ մը աշակերտաց վրայ այս ուրախութիւնն ունենալու չափ բարեբաղդ գտնուած վարժապետաց համար քաղցր են միշտ իրենց զգացմունքը յայտնելու առիթները, թեպէտ եւ այն առիթները անխառն չըլլան երբեմն արտաքին տրոմական պարագաներէ :

Այն սերն ու համարումը որ ընդհանրապէս մեր ամեն աշակերտներուն կողմանէ տեսած ենք (անշուշտ նաեւ մեր անձնական անկատարութիւններուն մոռցուելովը), մասնաւոր կերպով մը հռչակուեցաւ՝ հարկեցուցիչ առիթով՝ Մուրատեան վարժարանին մէջ պատահած ջարահալ ու ցաւալի փոփոխութեանց ժամանակը : Թերեւս ստիպուինք յանդադար հակառակութենէ եւ ի հայածանաց ոտխաց քիչ ատենէն անոնց նման ուրիշ շատերուն զգացմունքներն ալ հռչակելու յանմոռանալի յիշատակ ազգային պատմութեան . բայց այժմէն կրփութանք ըսելու հարեւանցի կերպով ու մեկ խօսքով՝ թէ մեր վերջին աշակերտաց մէջէն ոմանց արժանապէս կրնայ արուիլ *Նահատակ ԷրախտազիտուՅան* ըսուելու պարծանքը :

Ասոնց կարգն էահա Պարոն Կարապետ Գարագաշեան՝ Կոստանդնուպոլսեցի ազնուաբարոյ, զգայուն, ուսումնասէր ու հանճարեղ պատանին, որ այն վարժարանին յեղափոխութիւններէն ետքը երկարատեւ տկարութեան մը հանդիպելով՝ կրցաւ այն պատճառաւ վերջապէս ելլել անկէց, որ իրեն համար՝ ալ բանտ ու տեղի աքսորանաց դարձեր էր, եւ իր հայրենիքը յուղարկուիլ :

Այս եռանդուն պատանին երբոր 1852 ին սեպտեմբերի սկիզբները աշակերտեցաւ մեզի, թեպէտ յունարէն գիտեր, բայց՝ գաղղիարէն եւ հայերէն քիչ մը կարդալ միայն կրնար՝ առանց հայերէն խօսիլ անգամ գիտնալու . երկուտարի ու կեսուսան ժամանակի մէջ այնչափ առաջ գնաց որ

թէ գրաբառ եւ թէ աշխարհաբառ շարադրած ոտանաւորներն անգամ արժանի վկայեալ էն մեծամեծ գովեստից եւ քաջաչեւութեան, թող գաղղիարենին՝ անգղիարենին՝ եւ ուրիշ հարկաւոր ուսմանց մէջ ըրած զգալի յառաջադիմութիւնը :

Իր զգայուն սրտին հաւատարիմ բարգման եւ բանաստեղծական դեռափրփր տաղանդին փոքրիկ ճաշակ մը սեպուի այն եղերական տաղն որ իր հանգուցեալ ծաղկահասակ ազնիւ աշակերտակցին՝ Աստուածատրեան Յովսէփ պատանւոյն վրայ շարադրեր ու յուղարկեր է մեզի հանդերձ մտերմական քղթով մը, յորում շատ մը սրտառուչ խօսքերէ գատ կըսէ . « Իրաւ է, սիրելի «հայր, որ այս ոտանաւորը մեծ բան մը չէ... «բայց իրեն աղետալի մահը, իմ իրեն հետ վերջին «անգամ մ'ալ չտեսնուիլս, եւ այն պատանւոյն «անբաւ ազգասիրութիւնը այնքան ազդեցութիւն «ըրին իմ վրաս որ եթէ տաղին մէջ մտադրու- «թեան արժանի քանի մը կտորներ ըլլան, աւելի «այն ազդեցութեան տաք քան թէ իմ հանճարիս : »

Իսկ մենք լաւ կըհամարինք բարեւեր ընթերցողաց դատաստանին քողով վճիռը՝ յուսալով որ մեր կարծեաց համաձայն կըլլայ բոլորովին :

Ի ՎԱՂԱՄԵՌՈՒԿ ՄԱՀ

ԲԱԶԱՏՈՂՄԻԿ ՊԱՅԱԶԱՏԻ

ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԱՂԱԶՎԵՐՏԵԱՆ

ՏԱՂ ԵՂԵՐԱԿԱՆ

C'est à nous c'est à nous de prendre ta mémoire
Et de l'ensevelir dans des vers tristes et doux.

VICTOR HUGO.

Ո՛հ միշտ ուրեմն անողորմ մահ
Փռն աշխարհիս պիտի մնայ տեք ...
Ո՛հ անխաբար էբբ եւ ըլլայ
Պիտի հրեմէ անմեղ անձեր ...
Ո՛հ, միշտ այսպէս մահը եւ աղջիկ
Անգութ մահուն պիտի զոհուիք ...

Մեկտեղ, Յովսէփ, երէք տարի
Առ ոտնս նոյն վարդապետաց
Ծաղիկ ծաղիկ նըման մեղուի
Կըբրեւջիւնք ի մարգու ուսմանց .

Հիմայ ինչո՞ւ ան տարադեպ
Բաժնեկցանք, ազնիւ, Յովսէփ :

Մեկտեղ, Յովսէփ, քաղցրիկ սիրով
Ձեռքը հըմուտ դեկավարաց
Իբր ի մակոյկ գեփիւններով
Նաւիկնք մեք ի ծով կենաց .
Այլ ճի, այժմիկ ինձմէ հեռու
Այլ երկնից տակ հար նաւես դու :

Աչքերս ի ծով են միշտ տըխուր
Բու ետեսեղ միտքս շրջի .
Բու վերադ դեռ չառի ես լուր ...
Օրերն ինձի քրին տարի .
Ձքեզ տեսնայու յոյսս մարի .
Ո՛հ իմա ընկեր, զիս մոռցար մի ...

Ձրարք հովերն երբ կը փըշեն,
Ամեն նաւեր երբ կը հասնին,
Ձքեզ կը խնդրեմ ես անոնցմէն,
Կարծեմ քեզ քեզ ինձի բերին .
Արեւաց ծովուն ես հովերուն
Ձքեզ հարցընեմ, եղբայր սիրուն :

Լուռ կը կենան քնարիս քելեր,
Կըսեն՝ Յովսէփ դեռ չը դարձաւ .
Հետ ըզհետեւ եմ պատրաստեր
Դարձիդ վերայ երգեր անբաւ ...
Այլ մինչեւ ցերբ զիս դու այսպէս
Խոր տըրտմութեան մէջ կը ճըգես ...

Երանք քե ստոյգ ... Էկա կըսեն,
Վասպորոսին նաւ տայ ողջուն,
Առաքատներ կիջեցընեն,
Դարձաւ դարձաւ Յովսէփ սիրուն ...
Սիրտս ե ի բունդ, արցունք բափեմ,
Ո՛հ իրան ե քեզ իսաբեմ ...

Անցան օրեր, ես անձկագին
Ի տես նորա փութամ յուսով .
Համբու վերան այլ պըղընձին
Տըխուր ձայներն ինձ բերե հով .
« Ո՛հ ինչ փութաս, շատեր կըսեն,
Մեռան, աւանդ, բըռան, յերկրեն : ¹ »

Մէյմայ յանկարծ տըխրեցաւ ծով
Եւ լըռեցին տըրտում հովեր,
Խաղաղեցան՝ բայց մութ գունով
Վասպորոսին խեռ ալիքներ,
Երբ ինքն զիս վերջին բարեւ
Տայր ամենուն ըզգեցեալ սեւ : ²

Վախ չը կըրցայ, ազնիւ ընկեր,
Յետին հեղ մ'այ տեսնել ըզքեզ,
Եւ ոչ ուշիմ քոյին խօսքեր
Բեզմէ լըսել ու սփոփել քեզ ...
Ո՛հ, իմ երգերըս մըտերիմ
Ոչ դու լըսես, այլ քո շիրիմ ...

Ո՛հ ինչ եղան այն քո խորհուրդ
Ի զարգացումն ազգիդ տըխուր ...
Ո՛հ մընացին անդարձ խոստումներ
Ձոր Մուսայիս իմ դու ետուր ...
Ա՛հ, տարածամ ընկար եղբայր,
Եւ քեւ ընկաւ ուսմանց պատուար :

Ծաղկի մը պէս քարշամեցար
Քաղցրիկ կենացըդ զարնայնի .
Նըշոյլ լուսոյ ծագեալ շիջար
Յայս աղխարհիս մութ խաւարի .
Բեզի համար հիւսուած պըսակք
Այժմիկ շիրմիդ են զարդ միակ ...

Բայց մահահոտ քարին ալ տակ
Ձըմնաց միակ սիրուն Լուցիկ : ³
Լեռան վերայ հեզն այն տատրակ
Ա՛հ, գըտաւ զիս վարուժանիկ .
Այժմ իրարու գիրկ պըլլեաւ
Նընջէր հանգիստ քուն զանմեղաց :

Ձեր կենաց մէջ ես ի մահուան
Ամուր սիրունք անբաւ մնացիք .
Ըզձեզ մեկտեղ պիտի ողբան,
Մեկտեղ գովեն պիտի մարդիկ .
Երկուքներնուդ անուն յիշար
Պիտի հիւսուին յաստեղաց պար :

Վաստակաբէկ երբ ուղեւոր
Շիրիմներնուդ քովերն հանգչի,
« Հոս կան ի քուն Լուցիկն աղուր
« Եւ հեզն Յովսէփ » գոչէ պիտի,
Եւ ծառերէն տըխուր սոխակ
Ըզձեզ ողբայ պիտի համակ :

Յայն շիրիմներ, մանկունք Հայոց,
Դուք սրփուեցէք փունջ փունջ ծաղիկ,
Եւ օրիորդքըդ վափկասունք
Հեզ մուսայիս ձայնից եղիք :
Ձայս Աղանեակդ իմ ողբերգու
Մասեաց Ոգւոյն տար սիրարկու :

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՐԱԳԱՇ :

¹ Քանզի այն օրն որ երգողն ի տես հանգուցելոյն կըրթար, ճամբան ըսին իրեն յանկարծ քե մեռաւ :

² Մինչդեռ ենիգեղեն իջեցուցին զհանգուցեալն :

³ Քոյը հանգուցելոյն, որ երեք ամիս առաջ վախճանէր եր :

Ե. ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ 1855 ԱՄԻՆ Ի ՅՈՒՆՈՒԱՐԷ Ի ՅՈՒՆԻՍ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

7. Իշխանն Կորջաբով պատգամաւոր Ռուսաց ի Վեննա, յայտ առնէ զի ունի իշխանութիւն բանագնաց լինելոյ ընդ դեսպանս արեւմտեայ պետութեանց ի վերայ ջորից խնդրոց՝ զայս օրինակ մեկնաբանելով զնոսին . Ա., Բարձումն պաշտպանութեան զոր կամէին Ռուսք միայնակ վարել ի վերայ Մոլտաւիոյ եւ Վալաքիոյ. — Բ., Ազատութիւն նաւարկութեան ընդ Դանուբ՝ ըստ պայմանացն հաստատելոց ի բազաւորացն ժողովոյ ի Վեննա (յամին 1815). — Գ., Վերստին քրեւութիւն դաշնագրոյն որ յ15 յուլիսի 1841, այնպէս զի պահպանութեամբ օսմանեան պետութեան առաւել եւս անդրդուելի մնասցէ եւրոպականն զուգակշռութիւն . — Դ., Միաբան երաշխաւորութիւն հնգեցուն պետութեանց վասն անեղծ պահպանութեան կրօնական ազատութեանայ եւ այլ ազգաց քրիստոնէից յԱրեւելս :

15. Յայտարարութիւն պետութեանցն Գաղղիոյ եւ Անգղիոյ՝ երէ նաւահանգիստք Ռուսաց որ ի Պոնտոս եւ ի ծովին Ազախու՝ փակեցին նաւատորմօք երկուցն ի 1 փետրուարի :

25. Բացումն խորհրդարանին Անգղիոյ . յորում ի բողոքոյ եւ պարսաւանաց ընդդէմ ոստիկանաց պատերազմին՝ Լորտ շոն Ռըսըլ հրաժարէ յիշխանութենէն :

25. շոն Ռոսըլք անդամ խորհրդարանին Անգղիացոց՝ առաջի առնէ խորհրդականաց քննութիւն առնել հանգամանաց անգղիական զօրացն որ ի Սեւասթոփոլի :

26. Հաստատութիւն ուխտի դաշնաց նիզակակցութեան պետութեան Սարտենիոյ ընդ արեւմտեայս, միանգամայն եւ խոստումն յղելոյ ի Խրիմ զօրականս 15,000 փիեմոնթեցիս՝ ընդ ձեռամբ Ալփոնսոսի տեյլա Մարմորա : — Փոխ միլիոնի միոյ անգղիական իրաւից (որէ Ֆրանք 25 միլիոն) խոստացեալ Սարտենիոյ յԱնգղիացոցն պետութենէ :

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

1. Ման Խոսրով փաշայի ի Կոստանդնուպօլիս ի հասակի 95 ամաց :

6. Էօմեր փաշա մեկնի ի Վառնայէ գնալ ի Խրիմ :

10. Յայտարարութիւն Նիկողայոսի կայսեր Ռուսաց վասն գրելոյ ի գինուարութիւն զմասն ինչ ժողովրդեան :

17. Զօրավարն Ռուսաց Խրուշով քսան եւ հինգ հազարաւ յարձակեալ յառումն Կեօղեվէի՝ յետ հնգից ժամուց պատերազմի վանի ի Տաճկաց, կորուսեալ յիւրոցն արս 500 : Իսկ ի զօրավարացն Օսմանեանց ի ման վիրաւորին Սեյիմ փաշա եւ Բիւսթեմ Պէյ :

21. Հաստատութիւն դաշին վաճառականութեան կոելոյ ընդ Միացեալ Նահանգս Ամերիկոյ եւ ընդ ինքնակային Ճափոնի :

25. Կաւս ջափագետ եւ աստեղագաշխ գերմանացի մեռանի ի Կեթինկէն քաղաքի :

24. Զօրավարն Գաղղիացոց Մոնէ յարձակեալ իւրովքն ի մարտկոցն կանգնեալ ի Ռուսաց հանդեպ Մալաքովի՝ ի բաց վանի վիրաւորեալ :

27. Խորհրդարանն Կրանատայի յԱմերիկա՝ հաստատէ զինքնիշխանութիւն պետութեան Փանամայի յորում են գաւառքս Փանամա, Ագուերոյ, Վերակուաս եւ Զիրիքի, եւ բնակիչք 144,000 :

28. Սասանութիւնք ի Պրուսա, ի Կոստանդնուպօլիս եւ յայլ բազում վայրս :

ՄԱՐՏ

2. Ման կայսերն Ռուսաց Նիկողայոսի Ա., որում յաջորդէ որդի նորա Ադէքսանդր Բ. :

4. Յայտարարութիւն մարտի բազաւորին Սարտենիոյ ընդդէմ Ռուսաց :

15. Սկիզբն բանագնացութեանց դեսպանացն ի Վեննա ի խնդիր հաշտութեան :

— Դաշնակցութիւն բազաւորին Սարտենիոյ ընդ Օսմանեան դրանն :

21. Շապեռ վերջին դեսպան բազաւորութեան Լեհաց ի Կոստանդնուպօլիս՝ մեռանի անդամօք ի հասակի 84 ամաց :

22. Ռուսք հնգետասան հագար յարձակին ի վերայ աշոյ բեռի դաշնակցաց հանդէպ ղղէկին Մալաքովի, եւ ի բաց վանին սաստկապէս:

27. Լաբրըբէլ՝ երիցագոյնն հասակաւ ի ձեմականս Կանառոյ գաղղիականին վախճանի մերձ ի Մաքոն:

ԱՊՐԻԼ

2. Իշխանն Կորչաքով անուանի հրամանատար զօրացն Ռուսաց ի Խրիմ:

6. Գիւտ նորոյ մոյորակի, որ կոչեցաւ Կիրկէ, ի ձեռն Շաքոռնաք աստեղադիտին Գաղղիացոց ի Փարիզեան դիտարանէն:

9. Սկիզբն վերստին ռմբակոծելոյ դաշնակցաց զՍեվաստոպոլոյ, յորում զօրավարն Գաղղիացոց Պիգոյ վիրաւորեալ՝ մեռանի յետ առուրց:

10. Խոռվոսքիւն ի Մատրիտ:

11. Դարձեալ սասանութիւնք ի Զմիռնա եւ ի Կոստանդնուպոլիս:

15. Ուղեւորել Կայսեր եւ Կայսրուհոյն Գաղղիացոց ի Լոնտոն. ի վաղիւ անդր հասանէն ի Ուէնզըր, եւ ի 22 ամսոյն դարձ առնէն ի Փարիզ:

18. Ոստիկանն Աւստրիոյ Պոլ առաջի առնէ դեսպանացն ժողովոյ իբրոս հնարս հաշտութեան, — Ա, Երաշխաւորութիւն ամբողջ պահպանութեան Օսմանեան երկրին ի դիմաց ամենայն պետութեանցն դաշնակցելոց միանգամայն. — Բ, ի Սէաւ ծովուն չափիդնէ ծովային զօրութեան Ռուսացն եւ այլոց. — Գ, Նուագել զնաւս Ռուսաց ըստ բռնոյ նոցին որ յառաջ քան զպատերազմն:

19. Գիւտ նորոյ մոյորակի (որ երեսներորդ հինգերորդ է) ի ձեռն Լուքեր աստեղաբաշխի ի դիտարանէն Տիւսէլտորֆ քաղաքի Բրուսիոյ:

20. Առաջարկութիւն ի խորհրդարանին Անգլիոյ՝ վասն առնելոյ ի փոխ յիրայս 16 միլիոն ի պէտս ծախսոց պատերազմին. որ եւ հաստատի ի 24 ամսոյն:

26. Դադարումն բամնագնացութեանց դեսպանացն ի Վեննա՝ առանց գտանելոյ զհնարս հաշտութեան:

27. Խորհրդարանք Սպանիացոց սահմանէն զվաճառումն եկեղեցական ստացուածոց:

28. Փիանորի անուն ոմն յարձակեալ ի վերայ Կայսերն Գաղղիացոց առաջակօրէն՝ ձերբակալ լինի, եւ գլխատի յետ առուրց հնգետասանից:

ՄԱՅԻՍ

1. Բորբորումն Վեստվի հրաբուլիս լերին:

6. Նոր զօրաժողով ի Ռուսաստան (12 այր ի հագարաց):

9. Հրաման զինուորագրութեան յամենայն ազգաց հպատակելոց օսմանեան պետութեանն անխտիր՝ հրատարակեալ ի Կոստանդնուպոլիս:

10. Բարձումն մենաստանաց մուրացիկ կրօնաւորաց յաշխարհէ տերութեանն Սարտենիոյ վճռով ծերակոստին:

15. Բացումն համաշխարհական Արուեստահանդիսին ի Փարիզ:

16. Զօրավարն Քանրուպէո ելանէ ի սպարապետութեան պաշտամանէն, եւ յաջորդէ նմին զօրավարն Փելիսիէ յառաջնորդութեան բանակին Գաղղիացոց որ ի Խրիմ:

25. Դաշնակիցքն առնուն զԿերչ եւ զՆիկիայէ. եւ ի 28 ամսոյն ռմբակոծեն զՃինիզկէ, եւ հրդեհեն զնաւս Ռուսաց վաճառաշահս ի ծովին Ազախու:

28. Ռուսք ի բաց գնան ի Սուճուգ-Գալէ ամրոցէն որ ի ծովեզերին Պոնտոսի, եւ յ8 յունիսի յԱնավայէ:

— Դարձեալ սասանութիւն ի Պրուսա:

30. Մահ Ահմետ վաշայի Իշխանին Թունուզի, որում յաջորդէ Էդօրթըրին իւր Մահամմետ Պէյ:

ՅՈՒՆԻՍ

5. Դաշնակիցքն ռմբակոծեն զԹալան քաղաք, որ է Թականրոկ:

7. Առումն Կանաչ սարին ի Գաղղիացոց առ Սեվաստոպոլիս:

18. Յետ ռմբակոծելոյ ժամս քառասուն եւ ութ զգրդեակն Մալաքով՝ յարձակին դաշնակիցքն յառումն նորին, եւ յետս ի բաց վանին ահագին կոտորածիս:

28. Սպարապետ Անգլիական բանակին Լորտ Ռանկլըն մեռանի առ Սեվաստոպոլ քաղաքաւ, եւ յաջորդէ ի տեղի նորա զօրավարն Սիմսըն:

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՅ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ. Հայերեն եւ Գաղղիարեն.....	էջ. 1
Ա. ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆԲ.	
Միաբանական հոգի.....	7
Տարերք Խմաստասիրութեան հասարակաց. (ձիճյա.)	
Գլ. Ա. եւ Բ.....	9, 28, 243
Նորաձեւ բոլորագիր.....	12
Օտար ազգաց հետեւութեան օգուտներն ու վնասները.....	25
Աշխարհաբառ լեզուն մաքրելու եւ գեղեցկացնելու վրայ.....	49
Մայրենի չար օրինակին վնասները. (Իրական պատմութիւն.).....	52
Մեր ազգին անմիաբան ըլլալուն կամ ըստելուն բուն պատճառները.....	73
Մուրատեան վարժարանին շփոթութեանցը վրայ քանի մը խօսք.....	97
Մաղձախտի դեղ մը.....	99
Նուէր ազգասիրութեան Մեծապատիւ Աղայ Եսայեայ Դրանխոյեանց Հայկազն Սերտարի, յեաշ Մուտաւիոյ. Հայ. եւ Գաղղ.	121
Ուսումնասիր Հայկազունք ի Փարիզ. — Պարոն Գեորգ Թագորեան վկայեալ բժիշկ ի Փարիզեան բժշկարանէն.....	124
Ազգային եւ անձնական պատիւ.....	145
Առաջ գնացեքները.....	147
Պարոն Գեորգ Ախվերդեան. — Ազգային ուսմական երգք Սայեար-Նովա բանաստեղծին.....	169
Մեծապատիւ Պօղոս Ամիրայ Տատեան ի Փարիզ.....	193
Տեղեկութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ղեմ եղած մեղադրութեանց վրայ. Հայ. եւ Գաղղ.	197
Հարստանալու հնարքներ.....	206
Ոգի կուսակցութեան. (Սեկիւր.).....	217
Հանգստութիւն սրտի. (Տրոզ.).....	218
Ժողով վիճակագրաց ի Փարիզ. — Միակերպութիւն չափոց, կշռոց եւ դրամոց. — Հասարակաց լեզու.....	241
Յաջողութիւն գտնալու գաղտնիքը.....	263

Բ. ՏԵՍԱԲԱՆԻ ԵՒՐՈՊԱՅ.

Փարիզ.....	14, 34
Սեբաստուպոլիս կամ Սեասթոփոլ, եւ շրջակայ գլխաւոր քաղաքները.....	60
Համաշխարհական հանդէս արուեստից ի Փարիզ.....	76
Բացումն համաշխարհական Արուեստահանդիսին որ ի Փարիզ.....	99
Վիճակագրութիւն Գաղղիոյ.....	104
Համաշխարհական ընկերութիւն արուեստասիրաց.....	—
Ելեքտրական հեռագիր ընդ մեջ Եւրոպայ եւ Ամերիկայ. Գրոնշթատ. — Եւրոպեան նաւահար.....	127
Ճարտարութեան պալատին մեծ սրահին ընդհանուր	

TABLE DES MATIÈRES.

PROGRAMME. Arménien-Français.....	Pages. 1
CONNAISSANCES UTILES.	
Esprit de la concorde.....	7
Éléments de la philosophie populaire. Ch. I et II. 9, 28,	243
Nouveaux types de caractères arméniens.....	12
Avantages et inconvénients de l'imitation des étrangers.....	25
Qu'il faut purger et embellir la langue arménienne moderne.....	49
Les dangers du mauvais exemple maternel. (Fait historique.).....	52
Causes de l'esprit de discorde attribué aux Arméniens.....	73
Quelques mots sur les événements du collège arménien Moorat.....	97
Un remède contre le choléra.....	99
Don patriotique de Son Excellence Isaïe Trankoul, serdar arménien de Jassy en Moldavie. Arm.-Franç.	121
Étudiants arméniens à Paris. — M. Kévork Takvorian, nommé docteur en médecine à la Faculté de Paris.....	124
Amour-propre national et personnel.....	145
Les <i>Allez en avant</i>	147
M. Kévork Akhverdof. — Chants populaires arméniens du poète Sayat-Nova.....	169
S. Ex. Boghos Dadian à Paris.....	193
Note relative aux inculpations qui sont faites à l'Église arménienne. Arm.-Franç.....	197
Moyens de s'enrichir.....	206
Esprit de parti. (Séjour.).....	217
De la tranquillité d'âme. (Droz.).....	218
Congrès de statistique à Paris. — Uniformité des poids, des mesures et des monnaies. — Langue universelle.	241
Le secret de la réussite.....	263

II. TABLEAUX DE L'EUROPE.

Paris.....	14, 34
Sévastopol et les principales villes de ses environs.....	60
Exposition universelle de Paris.....	76
Inauguration de l'ouverture de l'Exposition universelle de Paris.....	99
Statistique de France.....	104
Société universelle des artistes.....	—
Télégraphe électrique entre l'Europe et l'Amérique.....	—
Kronstadt. — Machine infernale Jacobi.....	127
Aspect général de la grande galerie du Palais de l'In-	

	Էջը.
տեսքը. — Դասակարգումը բերող.....	130
Տաճկաստանի բերքերը տիեզերական Արուեստանանդի- սին մեջ.....	149
Տաճկաստանի ձարտարութեան Պալատին. Հայ. Գաղղ. Հարեւանցի տեսութիւն Անգղիոյ յուղարկած բերքերուն վրայ.....	174
Հանդիսարան դիւրագին բերող.....	207
Հանդիսումն մրցանակաց ի համաշխարհական Արուես- տանանդիսին Փարիզու. — Ատենախօսութիւն Կայ- սեր. Հայ. եւ Գաղղ.....	221
Կոստանդնուպոլիս. (Լամարքին.) հայ. եւ գաղղ.....	248
	266

Գ. ՀԱՆԳԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԴԿԱՆ.

Ֆրանքլին.....	17, 63, 103, 131, 152, 208, 228, 250,	274
Սամուէլ Մուրադ եւ վարժարան նորա, եւ Վերատեսուչ վարժարանին Հ. Սարգիս վարդապետ Թեոդորեան. Հայ. եւ Գաղղ.....		78
Գուլիելմոս Փէփե գորավար իտալացի.....		178

Դ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

Լեւոն 2, վերջին բագաւոր Հայոց. Հայ. եւ Գաղղ..	18,	36
Թէ ճրջափ հարկաւոր է մեր ազգը ճանչցընել օտարաց'. Հայ. եւ Գաղղ.....		21
Հայկազունք իննետասներորդի դարուն. Հայ. եւ Գաղղ. (Պ. Նդ. Տիւրքիէ).....	38, 63, 90, 137, 184,	226
Դրամագիտութիւն Հայոց ի միջին դարու. (Պ. Վիկտորի Լանկլուա) Հայ. եւ Գաղղ.....		87
Առաջարկութիւն Հռովմէական Հայ ժողովրդէն գաղ- թական տանելու ի ձեզայիւր. Հայ. եւ Գաղղ. (Պարսիկ տիւ. Պոքաժ).....	107, 133, 153,	189
Տարսոն Կիլիկեաց. Հայ. եւ Գաղղ.....		141
Պատմութիւն, դասանութիւն, առանդութիւն եւ պաշտա- մունք Հայաստանեայց արեւելեան եկեղեցւոյ.....		163
Կիւղնոսի եզերքը երեկոյեան գրօսանք. Հայ. եւ Գաղղ. Դասանութիւն եկեղեցւոյ Հայաստանեայց. Հայ. եւ Գաղղ. Ի վաղամեծիկ մահ քաջատոհմիկ պաշագատի Յովսե- փայ Ալլահվերտեան, Տաղ եղերական. Կ. (Գարագա- շեան).....		210
		251
		279

Ե. ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ.

1854 տարւոյն վախճանեալները.....	23
Նուէր ազգասիրութեան Պարոն Նդուարդայ Ռափայէի Ղարամեան. Հայ. եւ Գաղղ.....	44
Տարեգրութիւն գլխաւոր դիւրածոց արեւելեան սլաւոն- րագին յամի 1854.....	—
Մահ Նիկողայոսի Ա., կայսեր Ռուսաց.....	68
Ճանապարհորդութիւն վեհափառ Կայսեր եւ Կայս- րուհւոյն Գաղղիացւոց յԱնգղիա.....	94
Սուրհանդակ Մասեաց Աղանուոյ.....	119, 168, 192,
Փարիզ հրատարակուած նորատիպ հայերէն գրքեր.....	119
Օղափոխութիւն Արգոյ Յ. Արգունմանի ի Պոլիս.....	167
Մաղձախտ, մարախ եւ գետնաշարժ.....	—
Գալուստ Թագուհւոյն Անգղիոյ ի Փարիզ.....	187
Առ վեհափառ Վիկտորիա Թագուհի, Գերբուած Պարբե- լլանայ. Հայ. եւ Գաղղ.....	188
Վսեմափայլ Մեհմեմետ Պէյ դեսպան Օսմանեան պետու- թեան ի Փարիզ.....	190
Պարոն Գեորգ Տէլլա Սուտտա.....	191
Թոռունք Մեծապատիւ Ճանիկ Ամիրայի ի Փարիզ.....	—
Անկումն Սեփասրոփոյի.....	213
Յորդորակ Հաշտից. (Լամարքին.) Հայ եւ Գաղղ.....	—
Սիւվէյիսի պարանոցին ջրանցքը.....	216
Փորթուկալի բագաւորը Տոն Փետրոյ Ե.....	237

	Pages.
dustrie. — Classification des produits.....	130
Les produits de la Turquie à l'Exposition universelle...	149
La Turquie au Palais de l'Industrie. Arm.-Franç.....	174
Coup d'œil général sur les produits de l'Angleterre....	207
Galerie des produits économiques.....	221
Distribution des prix à l'Exposition universelle. — Dis- cours de l'Empereur. Arm.-Franç.....	248
Constantinople, par Lamartine, Arm.-Franç.....	266

III. GALERIE DES HOMMES DE MÉRITE.

Franklin.....	17 —	274
Samuel Moorat, son collège à Paris et le directeur du collège, le R. D ^r Sarkis Théodore. Arm.-Franç.....		78
Guillaume Pépé, général italien.....		178

IV. MUSÉE ARMÉNIEN.

Léon VI, dernier roi d'Arménie.....	18,	36
De la nécessité de faire connaître aux étrangers la na- tion arménienne. Arm.-Franç.....		21
Les Arméniens du XIX ^e siècle, par M. Dulaurier. Arm.- Franç.....	38, 63, 90, 137, 184,	226
Numismatique de l'Arménie au moyen âge, par M. V. Langlois. Arm.-Franç.....		87
Projet de colonisation de l'Algérie par des Arméniens catholiques. Arm.-Franç.....	107, 133, 153,	189
Tarse en Cilicie. Arm.-Franç.....		141
Histoire. dogmes, traditions et liturgie de l'Eglise ar- ménienne orientale.....		163
Une soirée sur les bords du Cydnus. Arm.-Franç.....		210
Profession de foi de l'Eglise arménienne. Arm.-Franç.. Sur la mort du jeune J. Allahverdi, Elégie, par G. Ca- racache.....		251
		279

V. CHRONIQUE MENSUELLE DE PARIS.

Les morts de 1854.....	23
Don patriotique de M. Edouard Raphaël Gharamian. Arm.-Franç.....	44
Résumé des principaux événements de la guerre d'Orient, qui ont eu lieu pendant l'année 1854.....	—
Mort de Nicolas I ^{er} , empereur de Russie.....	68
Voyage de LL. MM. l'Empereur et l'Impératrice des Français en Angleterre.....	94
Courrier de la Colombe du Massis.....	119, 168, 192,
Nouvelles publications arméniennes à Paris.....	119
Départ de M. H. Arzouman pour Constantinople.....	167
Choléra, sauterelles, tremblements de terre.....	—
Voyage de la reine d'Angleterre à Paris.....	187
A Sa Majesté la reine Victoria, vers de M. Barthé- lemy.....	188
S. Ex. Mehemmed-Bey, ambassadeur de la Sublime Porte à Paris.....	190
M. Georges Della Sudda.....	191
Les petits-fils de M. Djanik Amira à Paris.....	—
Prise de Sébastopol.....	213
La Marseillaise de la Paix. (Lamartine.) Arm.-Franç...	—
Le canal de l'isthme de Suez.....	216
Don Pedro V, roi de Portugal.....	237

	Էջք.		Pages.
Փարոսք եւ քանկութիւն ի Կոստանդնուպօլիս.....	238	Les phares et la disette à Constantinople.....	238
Կործանեալ անտառ.....	239	Forêt renversée.....	239
Վախ եւ մաղձախտ.....	—	La peur et le choléra.....	—
Միջերկրեայ ծով յԱփրիկէ.....	240	Mer intérieure en Afrique.....	240
Սեվասթոփոլի առման ատեն մեռնողներուն քիւր.....	—	Nombre des morts à la prise de Sébastopol.....	—
Խաղաղութիւն եւ պատերազմ.....	262	La paix et la guerre.....	262
Մահ Մոլէ կոմսին եւ Պրիւա ծովակալին.....	—	Mort du comte Molé et de l'amiral Bruat.....	—
Գալուստ քաղաւորին Սարտենիոյ ի Փարիզ.....	263	Voyage du roi de Sardaigne.....	263
Ազգային տեղեկութիւն մը.....	264	Une nouvelle nationale.....	264
Համաշխարհական Արուեստանանդեսը տեսնողներուն քիւր.....	—	Nombre des visiteurs de l'Exposition universelle.....	—
Այլեայլ քաղաքաց մէջ մսին ու հացին գինը.....	—	Prix de la viande et du pain dans diverses villes de l'Europe.....	—
Տարեգրութիւն 1855 ամի ի Յունուարէ յՅունիս.....	281	Chronique de l'année 1855, depuis Janvier jusqu'à Juin.	281

